

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
Навчально науковий інститут (факультет) ФЕЕМ

Кафедра Облік і економічний аналіз

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри

д.е.н., проф. Погорєлова О.В.

“05” червня 2025 року

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
(потрібне залишити)

на тему: «Бухгалтерський облік і аналіз запасів промислового підприємства»

Виконав: студент 4421 групи

Самитовська К.В.

(підпис)

Керівник роботи:

декан ФЕЕМ, к.е.н., доц.

(посада, науковий ступень, вчене звання)

Івата Вячеслав Вікторович

(підпис)

Миколаїв – 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки та екології моря
Кафедра Облік і економічний аналіз
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітня програма Облік і аудит

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми
к.е.н., доц. Вячеслав ІВАТА.
“ 16 ” червня 2025 року

Завдання на кваліфікаційну роботу бакалавра

Самитовської Катерини Володимирівни

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: Бухгалтерський облік і аналіз запасів промислового підприємства

керівник проекту (роботи) к.е.н., доцент, Івата Вячеслав Вікторович
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання) затверджені
наказом ректора від “19” травня 2025 року № 380-уч

2. Строк подання студентом роботи 5 червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи Нормативні документи, фінансова і статистична звітність, наукові статті

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теорія обліку і аналізу запасів та характеристика фінансово-господарської діяльності підприємства

Розділ 2. Організація та методика обліку запасів на підприємстві

Розділ 3. Організація та методика аналізу запасів на підприємстві

5. Перелік графічного матеріалу Рисунки за темою і об'єктом дослідження

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1-3	Івата В.В.	03.02.2025	30.05.2025

7. Дата видачі завдання 3 лютого 2025 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1	Затвердження теми та керівника кваліфікаційної роботи бакалавра на засіданні кафедри	03.02.2025-03.03.2025	Виконано
2	Опрацювання першоджерел по темі кваліфікаційної роботи	03.03.2025-10.03.2025	Виконано
3	Розробка плану роботи, методики та інструментарію досліджень	10.03.2025-15.03.2025	Виконано
4	Проведення економічних досліджень та їх аналіз	15.03.2025-20.03.2025	Виконано
5	Написання вступу до роботи	20.03.2025-29.03.2025	Виконано
6	Написання першого розділу роботи	29.03.2025-10.04.2025	Виконано
7	Написання другого розділу роботи	10.04.2025-20.04.2025	Виконано
8	Написання третього розділу роботи	20.04.2025-30.04.2025	Виконано
9	Написання висновків та пропозицій, оформлення роботи	30.04.2025-12.05.2025	Виконано
10	Подача першого варіанту роботи на кафедру	12.05.2025	Виконано
11	Доопрацювання роботи згідно з зауваженнями керівника	12.05.2025-30.05.2025	Виконано
12	Попередній захист роботи	02.06.2025	Виконано

Студент

К.В.Самитовська
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

В.В.Івата
(прізвище та ініціали)

Анотація

Раціональне управління запасами є ключовим чинником забезпечення ефективної діяльності підприємства. У структурі оборотних активів запаси займають вагомe місце, а їх своєчасне поповнення, облік та аналіз впливають на безперервність виробничого процесу, рівень собівартості продукції та фінансові результати. Сучасні економічні умови потребують удосконалення методології обліку запасів відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, що визначає актуальність обраної теми дослідження. Проблеми, пов'язані з оцінкою, класифікацією, аналітичним обліком і контролем запасів, часто призводять до втрат підприємства та зниження прибутковості. Виникає потреба в глибокому економічному аналізі запасів для виявлення резервів підвищення ефективності їх використання. Наявність нераціональної системи обліку запасів може стати причиною зниження ліквідності, рентабельності та загальної платоспроможності підприємства. Метою дипломної роботи є дослідження організації бухгалтерського обліку та проведення економічного аналізу запасів промислового підприємства

Abstract

Rational inventory management is a **major factor** in ensuring the effective operation of an industrial enterprise. Inventories occupy a significant place in the structure of current assets, and their timely replenishment, accounting, and analysis affect the continuity of the production process, the cost of products, and financial results. Modern economic conditions require the improvement of inventory accounting methodology in accordance with national and international accounting standards, which determines the relevance of the chosen research topic. Issues related to inventory valuation, classification, analytical accounting, and control often lead to enterprise losses and reduced profitability. There is a need for an in-depth economic analysis of inventories to identify reserves for increasing the efficiency of their use.

The existence of an irrational inventory accounting system may cause a decrease in liquidity, profitability, and the overall solvency of the enterprise. The purpose of this thesis is to examine the organization of inventory accounting and to conduct an economic analysis of inventories at an industrial enterprise.

Ключові слова:

Бухгалтерський облік, запаси, економічний аналіз, фінансова звітність, рентабельність, оборотні активи, ефективність.

Keywords:

Accounting, inventories, economic analysis, financial reporting, profitability, current assets, efficiency.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ЗАПАСІВ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВО–ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	10
1.1. Економічна сутність та класифікація запасів як об’єкту обліку	10
1.2. Нормативно-правове забезпечення обліку запасів	16
1.3. Аналіз фінансового стану підприємства	20
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	29
2.1. Організація та методика первинного обліку, визнання та оцінки запасів підприємства	29
2.2. Аналітичний та синтетичний облік запасів підприємства	36
2.3. Способи оптимізації обліку запасів	42
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ	48
3.1. Мета, завдання та організація аналізу запасів на підприємстві	48
3.2. Аналіз стану, структури та динаміки запасів на підприємстві	55
3.3. Аналіз ефективності використання запасів підприємства	59
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах господарювання та зростаючої конкуренції ефективне управління запасами стає одним із головних чинників забезпечення безперервної діяльності підприємств. Запаси є значною складовою оборотних активів і безпосередньо впливають на фінансовий результат, ліквідність та рентабельність підприємства. Невірно організований облік запасів може призвести до викривлення показників звітності, зниження керованості виробничими процесами та прийняття неефективних управлінських рішень.

Проблематика обліку й аналізу запасів набуває особливої ваги на промислових підприємствах, де значний обсяг ресурсів зосереджено у вигляді сировини, матеріалів, незавершеного виробництва та готової продукції. Саме тому вдосконалення організаційно-методичних засад обліку та аналізу запасів є передумовою до зосередження на важливості достовірного бухгалтерського обліку і забезпечення ефективного управління підприємством. Це зумовлює актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи.

Ступінь розробленості теми. Питання бухгалтерського обліку та економічного аналізу запасів розглядалися в наукових працях таких вчених, як Ф.Ф. Бутинець, М.В. Кужельний, З.Б. Живко, О.І. Гадзевич, О.Ю. Редько, А.М. Кіреєв, Н.М. Ткаченко, Т.А. Довга, В.В. Іванієнко.

Мета кваліфікаційної роботи. Метою роботи є дослідити теоретичні, нормативні та практичні аспекти організації бухгалтерського обліку та аналізу запасів, а також розробка практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення на прикладі ТОВ «ХімСпецСинтез».

Завдання кваліфікаційної роботи:

- розкрити економічну сутність та класифікацію запасів;
- дослідити нормативно-правову базу обліку запасів;
- здійснити аналіз чинного порядку визнання, класифікації й оцінки запасів у бухгалтерському обліку;
- провести критичний огляд нормативно-правової бази та

спеціальної літератури щодо теми дослідження з метою виявлення проблемних питань щодо обліку та аналізу запасів на підприємстві;

- проаналізувати організацію бухгалтерського обліку запасів на підприємстві;
- провести аналіз стану, структури й ефективності використання запасів;
- надати рекомендації щодо вдосконалення обліку та аналізу запасів.

Об’єктом дослідження є організація та методика обліку та аналізу операцій із запасами на підприємствах.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів бухгалтерського обліку та економічного аналізу запасів.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу і синтезу, групування, порівняння, графічний і табличний методи, методи вертикального та горизонтального аналізу, а також індукції і дедукції — для формування практичних висновків і пропозицій.

Практичне значення передбачає можливості застосування розроблених у роботі методичних підходів до вдосконалення обліку та аналізу запасів на промислових підприємствах. Проведене дослідження дозволяє виявити проблемні аспекти в управлінні матеріальними ресурсами та сформулювати обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності їх використання.

Новизна одержаних результатів полягає в розробці конкретних пропозицій щодо вдосконалення методики обліку і аналізу запасів для підвищення ефективності управління ними на промисловому підприємстві.

Структура кваліфікаційної роботи бакалавра. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку

використаних джерел та додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 65 сторінках друкованого тексту. Робота містить 13 таблиць, 6 рисунків, 1 додаток. Список використаних джерел з 28 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ОБЛІКУ І АНАЛІЗУ ЗАПАСІВ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність та класифікація запасів як об'єкту обліку

Успішність функціонування бізнесу значною мірою залежить від наявності достатнього обсягу запасів на підприємстві. Ефективне використання оборотних активів, чіткий контроль за їх обігом і правильне ведення бухгалтерського обліку дають змогу отримати більший прибуток — що, зрештою, і є ключовою метою для більшості компаній. Для ефективної організації обліку запасів, насамперед, потрібно чітко усвідомити, що таке «запаси» з економічної точки зору, а також, з яких елементів складається ця категорія.

Для розуміння суті поняття «запаси» та коректного розподілу їх за відповідними групами, треба спиратись на нормативні документи, які регламентують цю сферу обліку. А саме, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» та Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси». Окрім цього, варто звернути увагу на думки науковців, економістів і теоретиків, чиї дослідження формують наукове підґрунтя для правильного тлумачення та класифікації запасів.

У науковій літературі зустрічається багато різних трактувань поняття запасів, і кожне має свої особливості та носить суб'єктивний характер. Що обумовлює необхідність критичного аналізу та порівняння різних підходів. Поняття «запаси» вченими часто замінюється термінами «ресурси», «матеріали», «предмети праці», «предмети споживання», «товари» тощо. Тлумачення терміну «запаси» різними науковцями наведено в табл.1.1.

Аналізуючи викладений матеріал в табл. 1.1. ми розуміємо, що термін «запаси» має широке значення. Деякі автори вважають, що запаси - це ресурси або активи, що використовуються для подальшого продажу. Інші, що запаси — це предмети праці, які мають бути використані у виробничому процесі, або вважаються учасниками створення матеріальних благ.

Таблиця 1.1

Трактування поняття «запаси» у літературі

Автор	Визначення
1	2
З.Б.Живко, М.О.Живко, І.Ю. Живко [1, с. 121]	Запаси – це ресурси (активи) підприємства, які зберігаються для продажу за умов звичайної господарської діяльності або перебувають у процесі виробництва для такого продажу, або утримуються для споживання у виробничому процесі чи під час надання послуг, а також для управління підприємством (сировина й матеріали, комплектуючі вироби, готова продукція, паливо, будівельні матеріали, товари, малоцінні та швидкозношувані предмети тощо).
Ф.Ф.Бутинець [2, с. 313]	Виробничі запаси – це активи, які використовуються для подальшого продажу, під час виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, а також управління підприємством.
А.В.Дмитренко І.В.Балабась [3, с. 152]	Запаси – це сукупність предметів праці, які знаходяться на підприємстві у вигляді складських запасів основних та допоміжних матеріалів, а також палива, запасних частин, зворотних відходів, тари та інших матеріалів, які призначені для використання як у виробничому процесі, так і для будь-яких інших потреб підприємства за умови їх повного споживання в одному операційному циклі
О.І. Гадзевич, Т.А. Шпатиковська [4, с. 344]	Запаси – складова частина предметів праці, які беруть участь у виготовленні продукції, але, які безпосередньо ще не задіяні у виробничому процесі, споживаються протягом одного виробничого циклу і всю свою вартість переносять на вартість кінцевого продукту
Іванієнко В.В. [5, с. 176]	«Запаси – це матеріальні ресурси, що знаходяться на складах фірми (сировина, матеріали, покупні напівфабрикати, що комплектують вироби, паливо і пальне, тара і тарні матеріали, запасні частини для ремонту, інструменти та ін.), призначені для виробничого споживання, але ще не поступили у виробництво»
Ткаченко Н.М. [6, с. 233-234]	Запаси – це активи, які: 1) утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; 2) перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; 3) утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

1	2
Сопко В.В. [7, с. 26]	Предмети праці – це всі матеріальні засоби, на які людина впливає за допомогою засобів праці для виробництва суспільного продукту та доведення його до споживача. Предмети праці, створені або попередньо профільтовані працею людини, називають сировим матеріалом. Сирові матеріали поділяються на основні і допоміжні. Предмети праці – це також напівфабрикати і незавершене виробництво, що якісно відрізняється від основних і допоміжних виробів.

Згідно НП(с)БО 9[8], Запаси - активи, які:

- о утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;
- о перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- о утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

На наш погляд, незважаючи на різницю у формулюваннях визначення запасів, всі вони мають практичну цінність, доповнюючи один одного. Ми вважаємо, що «запаси» — це не лише окремий елемент обліку чи виробничого процесу, а радше інтегроване поняття, що охоплює низку взаємопов'язаних складових: від матеріальних ресурсів і предметів праці до засобів праці, товарів та предметів споживання.

Запаси є одним з ключових компонентів забезпечення ефективної роботи будь-якого бізнесу. Вони є важливою основою виробничого процесу і гарантують його безперервність та постачання продукції на ринок. Запаси допомагають оптимізувати виробничий процес та уникати дефіциту матеріалів або готової продукції. Для ефективної організації бухгалтерського обліку запасів, необхідна коректна та економічно-обґрунтована класифікація. Товарно-виробничі запаси є складовою частиною групи матеріальних ресурсів, які формують економічні (виробничі) ресурси. Класифікацію економічних

(виробничих) ресурсів наведено на рис. 1.1 [9].

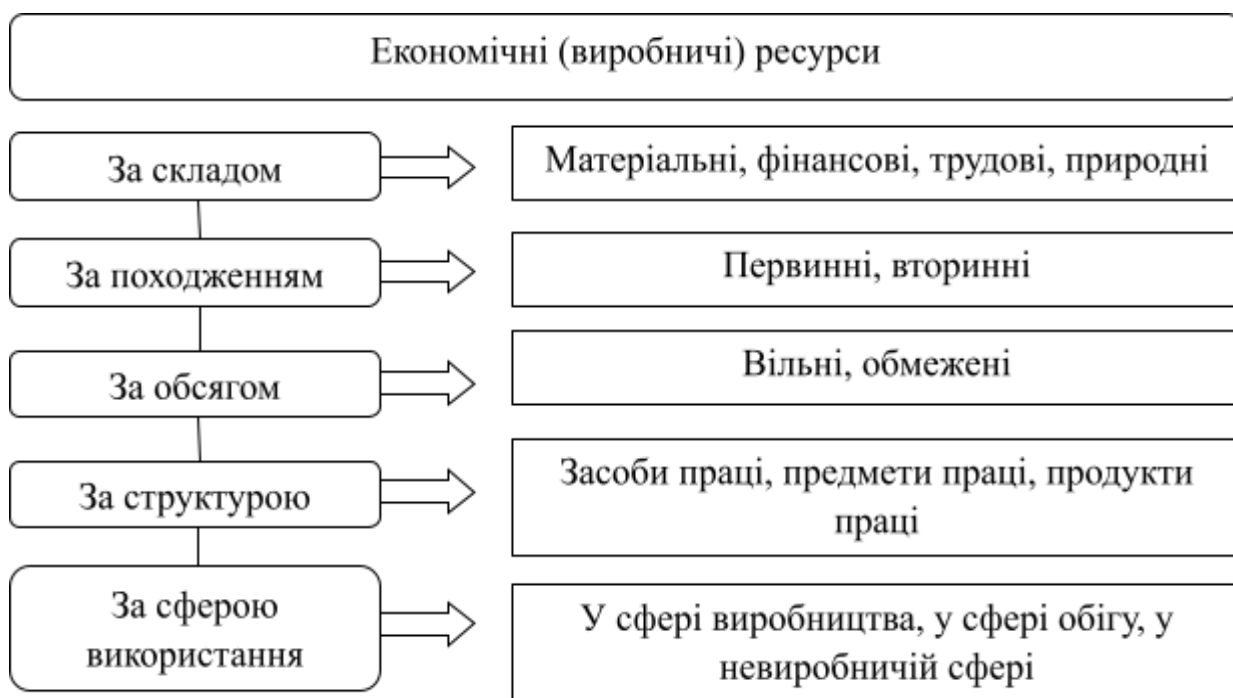

Рис. 1.1. Класифікація економічних ресурсів

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Термін «товарно-виробничі запаси» найбільш точно передає суть матеріальних компонентів, що використовуються у виробничому процесі. Його зміст підкреслює подвійне призначення таких запасів: з одного боку — це сировина, матеріали, напівфабрикати, що підлягають обробці й трансформуються в готову продукцію, а з іншого — це потенційний резерв підприємства, що може зберігатися на складах, як у вигляді виробничих запасів, так і у формі готової продукції (товарів). Таким чином, поняття охоплює всі етапи обігу матеріальних ресурсів — від моменту їх надходження на склад до реалізації.

Наявність достатньої кількості запасів, також, дозволяє компаніям коригувати виробництво в залежності від зміни попиту та економічних умов. Запаси є складовою частиною оборотних засобів. Вони вважаються оборотними, оскільки перетворюються на грошові кошти протягом операційного циклу, і їх вартість повністю відображається у вартості виробленої продукції. За даними Державної служби статистики України оборотні активи

підприємств за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2023 року становлять – усього 10193401 тис. грн, в т.ч. запаси – 2766594 тис. грн [10]. Запаси займають 27,1% оборотних активів підприємств України, що свідчить про їх вагомую частку в економічній системі підприємств та важливість ефективного управління ними.

Класифікація запасів відповідно до НП(с)БО №9 «Запаси»[8]:

1. Сировина, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, що призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, розподілу, передачі, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;
2. Незавершене виробництво у вигляді незакінчених обробкою і складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів;
3. Готова продукція, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу;
4. Товари у вигляді матеріальних цінностей;
5. Малоцінні та швидкозношувані предмети;
6. Поточні біологічні активи, а також сільськогосподарська продукція і продукція лісового господарства після її первісного визнання;

У системі бухгалтерського обліку інформація щодо виробничих запасів проходить крізь декілька ключових етапів, кожен з яких супроводжується формуванням специфічних інформаційних потоків. Зокрема, йдеться про такі стадії: надходження запасів, їх зберігання та облік на складах, використання у виробничо-господарських процесах, а також вибуття.

На кожному з цих етапів створюється облікова інформація, яка є основою для визначення первісної вартості запасів або собівартості їх використання. Саме тому в обліковій практиці доцільно систематизувати виробничі запаси, орієнтуючись на характер здійснюваних з ними операцій. Такий підхід дає змогу виокремити обґрунтовані класифікаційні ознаки запасів (табл. 1.2). Запропонований підхід до класифікації виробничих запасів має передусім обліковий характер. Основна мета якого — забезпечення ефективного контролю

за рухом запасів шляхом систематизації інформації, що виникає на кожному етапі їх життєвого циклу. Наведені класифікаційні ознаки та відповідні групи дозволяють структурно відображати облікові дані, що сприяє точному формуванню показників первісної вартості, собівартості та подальшої оцінки вибуття запасів.

Таблиця 1.2

Класифікаційні ознаки виробничих запасів

Класифікаційна ознака	Групування	Мета класифікації
1	2	3
За шляхами (джерелами) надходження	придбані за грошові кошти (у постачальників або через підзвітних осіб);	Для достовірної оцінки виробничих запасів на етапі їх надходження, повноти визначення первісної вартості.
	виготовлені власними силами; отримані як внесок до статутного капіталу;	
	отримані безкоштовно	
	отримані в обмін на подібні (чи неподібні) активи;	
	отримані в результаті ліквідації (списання) основних засобів;	
	отримані за результатами інвентаризації (надлишки запасів);	
За ціллю (характером) використання в господарській діяльності	для виробничих, загальновиробничих, адміністративних, збутових потреб;	З метою достовірності визнання вартості витрачених запасів в складі витрат підприємства, повноти відображення інформації в системі рахунків бухгалтерського обліку.
	для підтримання об'єктів основних засобів, інших необоротних матеріальних активів в робочому стані;	
	для поліпшення об'єктів основних засобів (при модернізації, реконструкції);	
	для створення об'єктів необоротних матеріальних активів власними силами;	

Продовження табл. 1.2

У відповідності до методу оцінювання виробничих запасів	за методом ідентифікованої собівартості;	Для повноти та достовірності формування облікової інформації про собівартість використання (вибуття)
	за методом середньозваженої собівартості;	
	за методом ФІФО;	
	за методом нормативних затрат;	
	за методом ціни продаж;	
За шляхами вибуття	реалізація за грошові кошти; безоплатна передача;	Для повноти та правильності відображення операцій в системі рахунків бухгалтерського обліку
	передача в обмін на подібні (чи неподібні) активи;	
	передача в складі внеску до статутного капіталу іншої юридичної особи;	
	вибуття за результатами інвентаризації (нестачі запасів);	
	псування (знищення) запасів внаслідок подій, які не залежать від діяльності підприємства.	

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Також, різні науковці поділяють запаси за такими ознаками: за призначенням і причинами утворення (постійні, сезонні); за місцем знаходження (складські, у виробництві, у дорозі, у підзвітних осіб); за рівнем наявності на підприємстві (нормативні, понаднормові); за часом зберігання на підприємстві (швидколіквідні, тривалого зберігання, нетривалого); за походженням (первинні, вторинні), за складом і структурою (виробничі запаси, запаси незавершеного виробництва, готової продукції, товарні запаси), за формою власності (власні, запозичені, на утриманні) [12,13,14].

1.2. Нормативно-правове забезпечення обліку запасів

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» є основним нормативно-правовим документом для регулювання бухгалтерського обліку в цілому, включаючи облік запасів. Цей закон встановлює базові засади ведення обліку запасів, регламентуючі як загальні принципи, так і конкретні вимоги до організації облікового процесу. Визначає відповідальність суб'єктів господарювання за належну організацію обліку, встановлює порядок відображення інформації про запаси у фінансовій звітності

підприємства, а також визначає вимоги до оформлення первинної документації, ведення облікових реєстрів та проведення інвентаризації. Відповідно до цього закону бухгалтерський облік ґрунтується на принципах[15]:

1. Повне висвітлення (звітність підприємств має містити повну та достовірну інформацію про наслідки здійснюваних операцій, потенційних чи фактичних, що може вплинути на прийняття рішень);
2. Автономність (підприємство – це юридична особа, відокремлена від власника);
3. Послідовність (регулярне застосування підприємством обраної облікової політики);
4. Безперервність (передбачає, що під час оцінки активів і зобов'язань підприємства використовується припущення про подальше функціонування суб'єкта господарювання у майбутньому);
5. Нарахування (відображення доходів і витрат у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності в момент їх виникнення);
6. Превалювання сутності над формою (облік операцій за їх сутністю, а не тільки за юридичною формою);
7. Єдиний грошовий вимірник (здійснення всіх господарських операцій в одній грошовій одиниці);
8. Інші принципи, визначені міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Питання методології бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності регламентуються на державному рівні центральним органом виконавчої влади, який відповідає за формування і реалізацію державної політики у сфері обліку та аудиту, а також, затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (приватний і державний сектор), розробляє інші нормативно-правові акти, що визначають порядок ведення обліку і формування звітності [15].

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» є основним нормативно-правовим актом, що визначає методологію формування

інформації для бухгалтерського обліку, та її подальшого відображення у фінансовій звітності. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку розроблені на основі Міжнародних (стандартів) бухгалтерського обліку 2, і не суперечать їм.

Так, згідно М(с)БО 2, Запаси - це активи, які:

- а) утримуються для продажу у звичайному ході бізнесу;
- б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу або
- в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг [16].

Порівнюючи трактування визначення запасів у НП(с)БО 9 і М(с)БО 2, можемо побачити, що в НП(с)БО 9 є доповнення про віднесення до запасів активів, які утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством. Ми вважаємо це доповнення доречним, оскільки запаси також використовуються на підприємстві для потреб управління під час закупівлі, зберігання та реалізації.

Методичні рекомендації бухгалтерського обліку запасів є важливим документом, що можуть застосовуватись підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами, незалежно від їх форм власності [17]. Вони розкривають інформацію стосовно оцінки та визнання запасів, документування операцій руху запасів, облік та контроль запасів за місцями їх зберігання, засади аналітичного і синтетичного обліку, позабалансовий облік тощо. Також цей документ містить три додатки, що є прикладами розрахунків вартості вибуття запасів за різними методами, способу визначення чистої вартості реалізації та кореспонденції рахунків операцій із запасами.

Перевірка фактичної наявності запасів, оцінка їх стану та дотримання умов зберігання здійснюється шляхом проведення інвентаризації. Ця процедура є обов'язковою у системі внутрішнього контролю підприємства та проводиться відповідно до чинних нормативно-правових актів. Зокрема, порядок інвентаризації регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 28

лютого 2000 року № 419 «Про затвердження Порядку подання фінансової звітності» та Положенням про інвентаризацію активів і зобов'язань, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 2 вересня 2014 року № 879, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 30 жовтня 2014 року за № 1365/26142 (із наступними змінами). Проведення інвентаризації дозволяє забезпечити достовірність облікових даних та своєчасно виявляти відхилення фактичної наявності запасів від даних обліку.

Синтетичний облік запасів ведеться у національній валюті України та здійснюється на підставі рахунків бухгалтерського обліку, затверджених Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, а також відповідної Інструкції про його застосування, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291 та зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 року за № 893/4186.

Інші нормативні документи, що регулюють облік запасів на підприємстві наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Опис законодавчо-нормативної бази

№ з/п	Нормативний документ	Предмет регулювання
1	2	3
1	Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI зі змінами та доповненнями;	Регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, порядок адміністрування, платників тощо.
2	Господарський кодекс України від 16.01.2003 року №436-IV зі змінами та доповненнями;	Визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання.
3	НП (С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р.№ 73.	Визначає мету, склад і принципи складання фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів.

Продовження табл. 1.3.

1	2	3
4	НП(С)БО 16 «Витрати», Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318	Визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття в фінансовій звітності
5	Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, Постанова Кабінету Міністрів України №116 від 22.01.1996 р.	Встановлює механізм визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, крім дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей.
6	Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995р. №88;	Встановлює порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку, а також зберігання первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, бухгалтерської та іншої звітності

Джерело¹

1.3. Аналіз фінансового стану підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю "ХімСпецСинтез" (надалі – ТОВ "ХімСпецСинтез" або "Підприємство") є визначним виробничим комплексом у галузі синтезу спеціалізованих хімічних сполук промислового призначення. Виробничо-організаційна структура ТОВ "ХімСпецСинтез" охоплює 6 технологічних цехів, інноваційно-дослідницький центр, відділ технологічного контролю, транспортно-логістичний підрозділ і торговельні представництва у 7 регіонах України. Загальний штат працівників налічує 1240 осіб, серед яких: 68% – виробничий персонал, 14% – інженерно-технічні фахівці, 11% – адміністративно-управлінський склад, 7% – науково-дослідницький персонал з вченими ступенями.

Згідно з затвердженим Статутом ТОВ "ХімСпецСинтез", структура керівних органів Підприємства включає:

- загальні збори учасників;
- наглядова рада;

¹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z033613#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-96-%D0%BF#Text>; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text>

- виконавчий директор.

Профільними напрямками виробничої діяльності ТОВ "ХімСпецСинтез"

є:

- виготовлення каталізаторів для нафтохімічної індустрії;
- розробка та промислове виробництво функціональних полімерних композицій;
- синтез хімічних модифікаторів для будівельних матеріалів нового покоління;
- випуск біорозкладних розчинників для високотехнологічних галузей;
- виробництво хімічних реагентів для водоочисних систем промислових підприємств.

Ми провели горизонтальний та вертикальний аналіз порівняльного балансу підприємства (Додатки). Встановили, що власний капітал становить найбільшу частку пасиву підприємства і складає 71,24%. Темп приросту 8,47% та збільшення власного капіталу на 50592 тис. грн. Проте, частка власного капіталу у структурі підприємства знизилась на 5,31% з початку звітнього періоду. Зареєстрований капітал збільшився на 8,23% (13347 тис.грн), частка у структурі балансу зменшилась на 1,48%. Додатковий капітал залишився без змін в абсолютних величинах, однак його частка у структурі пасиву зменшилась на 3,39%, що свідчить про збільшення інших статей пасиву, зокрема зобов'язань. Довгострокові та поточні зобов'язання і забезпечення збільшились на 24183 тис. грн. (2,65%) та 54381 тис.грн (2,65%) відповідно.

Попри позитивну динаміку зростання власного капіталу в абсолютному значенні, зниження його питомої ваги свідчить про потребу в моніторингу фінансової стійкості підприємства у майбутніх періодах. Зростання зобов'язань свідчить про активне використання підприємством зовнішніх джерел фінансування, що, з одного боку, може бути ознакою модернізації (наприклад, модернізації обладнання, закупівлі сировини чи збільшення виробничих обсягів). З іншого боку, зростання зобов'язань потребує моніторингу для

контролю подальшого забезпечення платоспроможності.

Необоротні активи збільшились на 20885 тис. грн, темп приросту складає 11,59%. Відбулось збільшення основних засобів на 16282 тис. грн. Таке зростання свідчить про інвестиції в основні засоби та модернізацію виробничого обладнання. Частка необоротних активів у структурі балансу підприємства знизилась незначно на 0,98%. Можна зробити висновок, що підприємство намагається розвивати свою матеріально-технічну базу. Надалі важливо забезпечити ефективне використання інвестованих коштів для зростання продуктивності та рентабельності. Також, у підприємства з'явилась довгострокова дебіторська заборгованість у сумі 3515 тис. грн.

Оборотні активи підприємства є найбільшою частиною активів підприємства і складають 77,89% (708312 тис. грн.), що на 0,98% (108271 тис. грн.) більше ніж на початку звітного періоду. Спостерігається значне збільшення незавершеного виробництва на 115840 тис. грн.

Аналіз активів підприємства наведено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Аналіз структури активів підприємства

Показник	2023 р.		2024 р.		Зміни		
	абсолют. величини	відносні величини	абсолют. величини	відносні величини	в абсолют. величинах	у структурі	темپ росту, %
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Імобілізовані кошти (необоротні активи)	180196	23,10	201081	22,11	20885	-0,98	111,59
II. Мобільні кошти (оборотні активи)	600041	76,90	708312	77,89	108271	0,98	118,04
РАЗОМ	780237	100	909393	100	129156	-	116,55
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	3,33	-	3,52	-	0,19	-	105,78

Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів по роках

становить: 2022 р. 2,61%; 2023 р. 3,33%; 2024 р. 3,52%. Коефіцієнт вказує на залучення фінансових ресурсів для збільшення оборотних активів підприємства.

У табл. 1.5 наведено характеристику стану основних засобів.

Таблиця 1.5

Характеристика стану основних засобів

Показник	2023 р.		2024 р.		Зміни	
	абсолют. величини	відносні величини	абсолют. величини	відносні величини	в абсолют. величинах	темп росту, %
1	2	3	4	5	6	7
Первісна вартість основних засобів на початок року	344467	—	347315	—	2848	100,83
Знос основних засобів	175072	—	178739	—	3667	102,09
Надходження основних засобів	11018	—	17150	—	6132	155,65
Вибуття основних засобів	7108	—	1314	—	-5794	18,49
Первісна вартість основних засобів на кінець року	347315	-	381855	-	34540	109,94
Коефіцієнт зносу	—	50,82	—	51,46	0,64	101,26
Коефіцієнт придатності	—	49,18	—	48,54	-0,64	98,70
Коефіцієнт оновлення	—	3,17	—	4,49	1,32	141,57
Коефіцієнт вибуття	—	2,06	—	0,38	-1,69	18,33

Коефіцієнт зносу основних засобів незначно підвищився з 50,82% до 51,46%, що не є критично, проте свідчить про поступове старіння матеріально-технічної бази підприємства і потребує уваги з боку керівництва підприємства. Бажаний коефіцієнт зносу менше ніж 50%. В свою чергу, коефіцієнт придатності зменшився на 0,64%, що вказує на незначне зменшення рівня придатності основних засобів.

Коефіцієнт оновлення збільшився на 1,32% і означає, що у 2024 році основних засобів надійшло на 41,5% більше ніж у попередньому.

Коефіцієнт вибуття зменшився на 1,69%, тобто відбулось скорочення вибуття основних засобів на 18,3% .

Загалом у 2024 році спостерігається позитивна динаміка в оновленні основних засобів та зменшенні вибуття. Відбулось незначне збільшення зносу, тому рекомендується спостерігати і звернути увагу на ефективність використання основних засобів.

У табл. 1.6 проведено аналіз і оцінка рівня та динаміки показників прибутку підприємства.

Таблиця 1.6

Рівень і динаміка показників прибутку

Найменування статей	Абсолютні величини		Питома вага статей у доході від реалізації, %		Зміни		
	2023 р.	2024 р.	2023 р.	2024 р.	в абс. велич.	в структурі	темпи росту, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	348836	323662	100	100	-25174	0,00	92,78
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	88018	130173	47,53	37,32	42155	-10,22	147,89
Інші операційні доходи	135693	292692	73,28	83,91	156999	10,63	215,70
Адміністративні витрати	18545	39497	10,01	11,32	20952	1,31	212,98
Витрати на збут	18093	44676	9,77	12,81	26583	3,04	246,92
Інші операційні витрати	187475	323982	101,24	92,88	136507	-8,37	172,81
Інші фінансові доходи	129	0	0,07	0,00	-129	-0,07	0
Фінансові витрати	6291	7572	3,40	2,17	1281	-1,23	120,36
Витрати/дохід з податку на прибуток	52111	33209	28,14	9,52	-18902	-18,62	63,73
Чистий прибуток	114125	37245	61,63	10,68	-76880	-50,95	32,64

За даними таблиці ми бачимо зменшення величини чистого доходу на 25174 тис.грн з негативним темпом приросту -7,22%. Собівартість реалізованої продукції суттєво зросла, що при зниженні виручки, вказує на зменшення ефективності виробництва, або збільшення цін на ресурси.

Інші операційні доходи мають значне зростання на 156999 тис. грн, що частково компенсувало зменшення виручки та збільшення витрат. Таке зростання може свідчити про те, що підприємство у звітному періоді отримало вагомні надходження, які не пов'язані з основною господарською діяльністю. Це може бути як позитивним моментом (наприклад, прибутковий продаж майна, ефективна орендна діяльність), так і ознакою залежності від несистематичних джерел доходу, що не гарантує подібного результату в наступних операційних періодах.

Попри зростання операційного доходу, сукупне збільшення витрат, зокрема інших операційних, мало суттєвий вплив на зменшення чистого прибутку підприємства — із 114 125 тис. грн до 37 245 тис. грн, тобто майже втричі. Це свідчить про зниження ефективності операційної діяльності, навіть з урахуванням додаткових доходів.

Для визначення економічної ефективності та оцінки рівня прибутковості використання активів і пасивів підприємства ми розрахували показники рентабельності (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Коефіцієнти рентабельності підприємства

Показники	2023 р.	2024 р.	Зміна
1	2	3	4
1. Рентабельність активів	0,16	0,04	-0,12
2. Рентабельність власного капіталу	0,21	0,06	-0,15
3. Період окупності власного капіталу	4,75	16,72	11,97
4. Рентабельність реалізованої продукції	1,21	0,51	-1,29
5. Валова рентабельність реалізованої продукції	0,75	0,60	-0,15
6. Операційна рентабельність реалізованої продукції	0,49	0,24	-0,25
7. Чиста рентабельність реалізованої продукції	0,33	0,12	-0,21

Рекомендоване значення для всіх наведених коефіцієнтів рентабельності є > 0 , а бажаною тенденцією є зростання показників (окрім окупності власного капіталу). Аналізуючи дані табл. 1.7 ми бачимо негативну тенденцію зменшення коефіцієнтів рентабельності. Період окупності власного капіталу збільшився з 4,75% до 16,72%, тобто майже вчетверо. Така динаміка свідчить про значне зниження ефективності використання власного капіталу, адже отриманий прибуток не дозволяє окупити вкладення у короткий термін.

За допомогою аналізу ліквідності балансу (табл. 1.8), нами було виявлено наступне:

- на початку року підприємство мало платіжний надлишок за найбільш ліквідними активами, проте на кінець року він перетворився на нестачу, що говорить про те, що активи підприємства не можуть забезпечити швидке погашення зобов'язань ;
- швидко реалізовані активи покривають короткострокові зобов'язання, але різниця суттєво зменшилась: з +261901 тис. грн до +194041 тис. грн. Що свідчить про зростання поточних зобов'язань і забезпечень;
- зіставлення показників АЗ і ПЗ відображає можливість покриття платежів у відносно віддаленому майбутньому. Також, власний капітал повністю забезпечує покриття необоротних активів.

Таблиця 1.8

Аналіз ліквідності балансу

Актив	2023 р.	2024 р.	Пасив	2023 р.	2024 р.	Платіжний надлишок (+) чи нестача (-)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Найбільш ліквідні активи (А1)	18958	17218	1. Найбільш термінові зобов'язання (П1)	12656	18949	6302	-1731
2. Швидко реалізовані активи (А2)	430254	410453	2. Короткострокові пасиви (П2)	168353	216412	261901	194041
3. Повільно реалізовані	150829	280641	3. Довгострокові пасиви (П3)	1939	26151	148890	25449

активи (А3)							0
-------------	--	--	--	--	--	--	---

Продовження табл. 1.8

4. Важко реалізовані активи (А4)	180196	201081	4. Постійні пасиви (П4)	597289	647881	-417093	-446800
БАЛАНС	780237	909393	БАЛАНС	780237	909393	X	X

Зазначений аналіз ліквідності балансу підприємства є орієнтовним і ґрунтується на порівнянні агрегованих показників активів і пасивів, згрупованих за ступенем ліквідності та терміновості зобов'язань. Він дозволяє в загальних рисах оцінити динаміку фінансового стану підприємства, зокрема його здатність покривати найбільш термінові зобов'язання найбільш ліквідними активами. Детальнішим є аналіз ліквідності за допомогою фінансових коефіцієнтів (табл. 1.9)

Таблиця 1.9

Аналіз динаміки коефіцієнтів показників ліквідності

Показник	2023 р.	2024 р.	Зміни	Норма
1	2	3	4	5
Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності	3,31	3,01	-0,31	1-2
Коефіцієнт проміжної (термінової) ліквідності	2,48	1,82	-0,66	1,5
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,10	0,07	-0,03	0,2-0,35
Коефіцієнт загальної платоспроможності	2,87	2,27	-0,6	1

Коефіцієнт загальної ліквідності значно перевищує норму і свідчить про те, що на підприємстві велика кількість активів, які не працюють і не дають прибуток. Коефіцієнт термінової ліквідності, є більш жорстким тестом на ліквідність, адже при розрахунку не використовуються повільно реалізовані активи. Цей коефіцієнт підтверджує попереднє твердження. У 2024 році коефіцієнт термінової ліквідності має позитивну тенденцію і наближається до нормативного значення. Аналіз вказує на те, що саме повільно реалізовані активи спричинили значне перевищення першого коефіцієнта. На підприємстві

значно збільшилась кількість незавершеного виробництва. У ньому законсервувалося в 3 рази більше сировини і матеріалів, що не дало виходу готової продукції. Коефіцієнт абсолютної ліквідності менше норми і визначає, що на підприємстві не вистачає вільних грошових коштів, щоб погасити поточну кредиторську заборгованість.

Отже, на підприємстві є проблема у виробництві продукції та її реалізації. Оборотні активи підприємства не працюють і це призвело до консервування грошових коштів і недоотримання прибутку.

У першому розділі роботи було досліджено економічну сутність, класифікацію та нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку запасів, а також проведено аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства ТОВ «ХімСпецСинтез». Результати дослідження доводять, що запаси є вагомою складовою оборотних активів, мають складну структуру та значний вплив на ефективність діяльності підприємства.

Наведено, що нормативне регулювання забезпечується як національними положеннями, зокрема НП(С)БО 9 «Запаси», так і міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Було виявлено особливості в організації та веденні обліку запасів на підприємстві, зокрема дотримання законодавчих вимог щодо оцінки, класифікації та документального оформлення.

Зроблено фінансовий аналіз, який засвідчив зростання активів підприємства, зокрема оборотних, що вказує на розширення обсягів виробництва, але також виявлено зниження рентабельності та чистого прибутку, що потребує прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання ресурсів. Зокрема, зосередження уваги на великій кількості незавершеного виробництва. Загалом, отримані результати дозволяють сформувати міцну аналітичну базу для подальших досліджень в організації обліку та аналізу запасів підприємства.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Організація та методика первинного обліку, визнання та оцінки запасів підприємства

Виробничі запаси становлять одну з найбільших частин у структурі оборотних активів промислових підприємств. Від ефективності організації їх обліку та контролю значною мірою залежить економія використання ресурсів і рівень собівартості продукції. У зв'язку з цим ключовими завданнями системи обліку виробничих запасів є:

- розрахунок первісної вартості запасів;
- визначення облікової одиниці та створення системи номенклатурних цінників;
- побудова аналітичного обліку запасів;
- організація обліку на складах;
- вибір методу оцінки при вибутті запасів;
- забезпечення правильного оформлення первинної документації щодо руху запасів;
- чіткий розподіл функціональних обов'язків між бухгалтерами та матеріально відповідальними працівниками;
- визначення порядку оцінки запасів на дату балансу тощо.

З метою ефективної організації обліку виробничих запасів на підприємстві, розпорядчим документом, що затверджується керівником або іншим уповноваженим суб'єктом управління, визначаються ключові положення ведення обліку (рис. 2.1).

Запаси визнаються активами підприємства за наявності певних умов. Зокрема, підприємство має отримати права власності або повне господарське відання (оперативне управління) разом із всіма притаманними ризиками та вигодами щодо відповідних матеріальних цінностей. Також, підприємство повинно здійснювати управління цими запасами, контролювати їх рух і

забезпечувати належний облік. Однією з ключових умов є наявність очікуваної економічної вигоди, яку підприємство зможе отримати в майбутньому від використання цих запасів у господарській діяльності. Крім того, їх вартість має бути достовірно оцінена. Водночас, якщо запаси були раніше визнані активами внаслідок минулих господарських подій, але в поточному періоді втратили здатність приносити майбутні економічні вигоди, вони підлягають виключенню зі складу активів. У такому разі їх вартість відображається у складі інших витрат операційної діяльності підприємства.

Рис. 2.1. Основні положення розпорядчого документа щодо організації бухгалтерського обліку виробничих запасів
Джерело: сформовано автором на основі [17]

Для здійснення обліку запасів обов'язковим є визначення облікової одиниці виміру. Залежно від віднесення запасів до тієї чи іншої облікової групи, такою одиницею може виступати конкретне найменування запасів або їх однорідна група (вид). У практиці організації обліку виробничих запасів найчастіше одиницею бухгалтерського обліку є їх найменування. Обирати за

одиницю обліку однорідну групу (вид) доцільно щодо таких видів запасів, які мають дуже значну кількість найменувань з порівняно однаковим рівнем облікових цін. Наприклад, запасні частини до автомобілів та сільськогосподарської техніки. При цьому вузли та агрегати зі значною вартістю доцільно обліковувати за окремими найменуваннями [18].

Обліковою одиницею виміру зазвичай обирають фізичну одиницю: кілограми, штуки, метри, кубометри, літри, погонні метри. За потреби такі одиниці виміру можуть укрупнюватися, наприклад застосовуючи тисячі штук. Під час застосування одиниць виміру об'єму можуть виділятися одиниці виміру з фіксованим об'ємом: каністри, банки, бутлі, бочки [18].

Процес оцінювання виробничих запасів є ключовим елементом у системі бухгалтерського обліку, оскільки безпосередньо впливає на формування собівартості виготовленої продукції. Залежно від етапу обігу запасів — надходження, зберігання або використання — в обліковій практиці застосовуються відповідні методи оцінки. Методологічною основою для їх визначення слугують норми, закріплені у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (рис. 2.2).

Рис 2.2. Методи оцінки виробничих запасів за НП(с)БО 9 «Запаси»

Процес оцінювання запасів неможливий без документального супроводу кожного етапу. Документування у бухгалтерському обліку є окремою сферою наукового дослідження, оскільки з одного боку виступає об'єктом управління, що вимагає впливу на методику та організацію процесів збору, реєстрації, зберігання і передачі інформаційних ресурсів, а з іншого — правильно побудовані форми документів дозволяють ефективно класифікувати запаси на основних етапах їх руху [19].

Документування виробничих запасів доцільно організовувати за чотирма основними етапами: надходження (оприбуткування); облік наявності; вибуття; узагальнення даних до моменту їх передавання в бухгалтерію [19].

На кожній стадії обліку даних про рух виробничих запасів доцільним є використання мінімальної кількості первинних документів. Водночас, для формування класифікації облікової інформації пріоритетним є аналіз ключових етапів обігу запасів — надходження, використання та вибуття.

При визнанні запасів основною аксіомою є використання первісної вартості (собівартості) для оцінки. На їх оцінку впливає спосіб надходження виробничих запасів на підприємство.

Придбані, отримані або виготовлені виробничі запаси зараховуються на баланс підприємства за їх первісною вартістю. Первісною вартістю запасів, придбаних за плату, вважається їх собівартість, яка включає такі фактичні витрати:

- суми, сплачені постачальнику (продавцю) за договором з урахуванням усіх знижок і за винятком непрямих податків;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків, які не підлягають відшкодуванню підприємству під час придбання запасів;
- транспортно-заготівельні витрати (витрати на заготівлю, транспортування, вантажно-розвантажувальні роботи та страхування ризиків доставки запасів до місця їхнього використання). Ці витрати обліковуються окремо та щомісяця

розподіляються між залишком запасів та запасами, що вибули;

- інші витрати, які безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану готовності до використання за призначенням (зокрема прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці та інші прямі витрати на доопрацювання запасів).

Якщо під час оприбуткування неможливо достовірно визначити первісну вартість запасів, дозволяється тимчасове їх оцінювання за справедливою вартістю з подальшим уточненням.

Таблиця 2.1

**Порядок формування первісної вартості запасів при їх надходженні за
НП(с)БО 9**

№ з/п	Спосіб надходження	Формування первісної вартості
1	2	3
1	Запаси придбані за плату	Собівартість виробничих запасів, що складається із витрат передбачених пунктом 9 НП(с)БО 9 “Запаси”
2	Виготовляються власними силами підприємства	Виробнича собівартість, яка визначається відповідно до НП(с)БО 16 “Витрати”.
3	Внесені до статутного капіталу	Справедлива вартість, погоджена засновниками (учасниками) підприємства, визначається з урахуванням витрат, передбачених пунктом 9 НП(с)БО 9 “Запаси”.
4	Безоплатно одержані	Справедлива вартість з урахуванням витрат передбачених пунктом 9 НП(с)БО 9 “Запаси”.
5	Придбані у результаті обміну на подібні запаси	Балансова вартість переданих запасів.. Якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх справедливу вартість, то для отриманих запасів первісною вартістю вважається справедлива вартість.
6	Придбані в обмін на неподібні запаси	Справедлива вартість отриманих запасів.

Надходження на склад запасів власного виробництва, таких як готова продукція, напівфабрикати та допоміжні матеріали, оформлюється шляхом

складання накладної-вимоги на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів. Документ складається у двох примірниках та підписується відповідальними особами: як передавачем, так і отримувачем матеріальних цінностей.

У випадку зарахування запасів до статутного капіталу підприємства їх надходження підтверджується оформленням прибуткового ордера, акта приймання матеріалів або товарно-транспортної накладної, що відповідає формі № 1-ТН, затвердженій наказом Міністерства транспорту України від 14.10.1997 № 363 (zareestrovaniy u Ministerstvi yustitsii Ukraini 20.02.1998 № 128/2568).

При обміні запасів на інші подібні, або неподібні запаси оформлення відбувається аналогічно — шляхом складання прибуткового ордера, акта про приймання матеріалів або товарно-транспортної накладної.

Запаси, які підприємство отримує на безоплатній основі, повинні бути оформлені одним із наступних документів: накладною-вимогою на відпуск, товарно-транспортної накладною із позначкою про оприбуткування, актом приймання матеріалів або прибутковим ордером. При цьому матеріально-відповідальна особа має оформити прибутковий ордер у день фактичного надходження запасів.

У разі отримання запасів без супровідних документів складається акт приймання матеріалів. Якщо доставка здійснюється залізничним транспортом, оформлюється комерційний акт.

Оцінка запасів при вибутті (відпуск у виробництво, з виробництва, продаж та ін.) здійснюється за одним із методів наведених на рис. 2.2. Для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовується тільки один із наведених методів [8].

Запаси, що відпускаються для спеціальних замовлень і проєктів, а також ті, що не взаємозамінні, оцінюються за ідентифікованою собівартістю.

Оцінка запасів за середньозваженою собівартістю здійснюється для кожної одиниці шляхом ділення загальної вартості залишку запасів на початок звітного місяця разом із вартістю запасів, отриманих у цьому місяці, на загальну

кількість таких запасів на початок і протягом звітного місяця. Кожна операція вибуття запасів також може оцінюватися за середньозваженою собівартістю шляхом ділення сукупної вартості на кількість запасів на дату операції.

Оцінка за методом ФІФО (First In, First Out) передбачає, що першими вибувають запаси, які надійшли першими, і саме за їх собівартістю здійснюється оцінка вибуття.

Оцінка вибуття запасів за нормативними затратами базується на встановлених підприємством нормах витрат, які регулярно переглядаються, щоб забезпечити їхню відповідність фактичним витратам. У підсумку, вартість продукції за нормативними затратами коригується до фактичної виробничої собівартості.

Метод оцінки за цінами продажу застосовується підприємствами роздрібною торгівлі з великою номенклатурою товарів, використовуючи середній відсоток торговельної націнки. Собівартість реалізованих товарів розраховується, як різниця між продажною ціною і сумою націнки.

В бухгалтерському обліку і фінансовій звітності запаси відображаються за найменшою з двох можливих оцінок: за первісною вартістю або за чистою вартістю реалізації.

Якщо станом на дату складання балансу ринкова вартість запасів зменшується або вони псуються, стають застарілими чи іншими способами втрачають очікувану економічну вигоду, їх відображення здійснюється за чистою вартістю реалізації. Коригування первісної вартості сировини, матеріалів та допоміжних засобів, призначених для виготовлення продукції, не проводиться у випадку, якщо передбачається реалізація готової продукції за ціною не нижче собівартості.

Оцінка чистої вартості реалізації здійснюється індивідуально по кожній одиниці запасів шляхом вирахування очікуваних витрат, необхідних для завершення виробництва та продажу товару, з очікуваної ціни продажу.

Варто зауважити, що до М(с)БО 2 “Запаси” розкриває тільки три методи оцінки запасів при вибутті: методом конкретної ідентифікації їх індивідуальної

собівартості; методом ФІФО та методом середньозваженої собівартості.

2.2. Аналітичний та синтетичний облік запасів підприємства

Правильна організація та ведення обліку виробничих запасів має важливе значення для достовірного визначення прибутку підприємства, оцінки його фінансового стану, рівня конкурентоспроможності та загальної ефективності діяльності. У цьому процесі ключову роль відіграють синтетичний та аналітичний облік. Синтетичний облік забезпечує систематизоване узагальнення даних про запаси на відповідних бухгалтерських рахунках, необхідне для формування звітності. Натомість аналітичний облік надає деталізовану інформацію щодо кожної номенклатурної позиції запасів, їх руху, місця зберігання та цільового використання.

Для ведення синтетичного обліку виробничих запасів використовуються рахунки другого класу Плану рахунків “Запаси”. Рахунки цього класу застосовуються для систематизації даних про залишки та переміщення матеріальних цінностей, які належать підприємству (рис. 2.2). До них відносять як готову продукцію і товари, так і матеріали, що використовуються у виробничих процесах або для задоволення господарських потреб. А також, тут обліковуються засоби праці, віднесені підприємством до малоцінних та швидкозношуваних предметів.

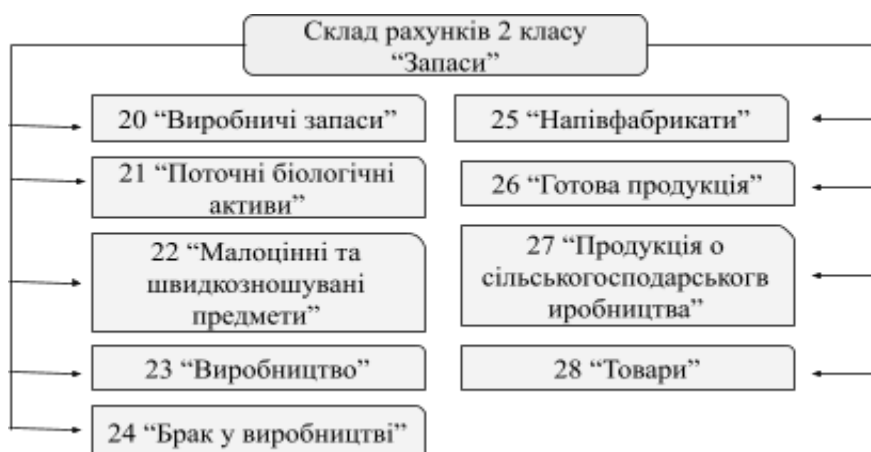

Рис. 2.2. Синтетичні рахунки класу “Запаси”

Джерело: сформовано автором на основі [20]

Рахунок 20 «Виробничі запаси» використовується для систематизації

облікових даних щодо залишків та руху виробничих запасів, що належать підприємству. До них належать сировина й матеріали, у тому числі ті, що перебувають у дорозі або в процесі переробки, будівельні матеріали, запасні частини, паливо, тара і тарні матеріали, а також сільськогосподарські ресурси і відходи основного виробництва. Перелік субрахунків належних до виробничих запасів наведено в табл. 2.2.

По дебету цього рахунку фіксується надходження зазначених запасів, включаючи їх дооцінку, тоді як по кредиту — списання у зв'язку з використанням у виробництві, експлуатації, будівництві, передачею іншим підприємствам, уцінкою тощо.

Таблиця 2.2.

Субрахунки рахунку 20 “Виробничі запаси”

Суб-рахунок	Назва	Призначення
201	Сировина й матеріали	Облік наявності та руху сировини і матеріалів, що входять до складу продукції або є обов'язковими для її виготовлення. Також обліковуються матеріали, для будівельно-монтажних робіт, здійснюваних підрядними будівельними організаціями, і допоміжні матеріали, які використовуються у виробничому процесі. У разі, якщо підприємство заготовляє сільськогосподарську продукцію для подальшої переробки, її облік також здійснюється на цьому субрахунку.
202	Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	Облік придбаних напівфабрикатів, комплектуючих виробів, що призначені для подальшого використання у виробництві, зокрема вимагають доробки, збирання або іншої обробки.
203	Паливо	Обліковуються всі види пального: нафтопродукти, тверде паливо, мастильні матеріали, а також талони на паливо та газ. Пальне може закуповуватись або заготовлятись і використовуватись для технологічних потреб, для експлуатації транспорту, а також для опалення.
204	Тара й тарні матеріали	Облік всіх видів тари та матеріалів для її виготовлення або ремонту, крім інвентарної тари.
205	Будівельні матеріали	Облік будівельних матеріалів, конструкцій, монтажного обладнання для виконання будівельно-монтажних робіт.
206	Матеріали, передані в переробку	Відображення матеріалів, переданих у переробку стороннім організаціям, що в подальшому включаються у собівартість.

207	Запасні частини	Облік запасних частин для ремонту, заміни агрегатів, шин, вузлів, а також обмінного фонду обладнання.
208	Матеріали сільськогосподарського призначення	Ведення обліку добрив, насіння, кормів, ветеринарних препаратів, засобів захисту рослин і тварин.
209	Інші матеріали	Фіксація бланків суворого обліку, відходів виробництва, утилізованих цінностей, металобрухту, зношених шин.

Рахунок 21 "Поточні біологічні активи" використовується для відображення даних про кількість і зміну поточних біологічних активів у сфері тваринництва та рослинництва. За дебетом рахунку фіксується надходження тварин та рослин, а також приріст маси, за кредитом — вибуття активів внаслідок реалізації, передачі на переробку тощо.

Субрахунки:

- 211 "Поточні біологічні активи рослинництва, які оцінені за справедливою вартістю";
- 212 "Поточні біологічні активи тваринництва, які оцінені за справедливою вартістю";
- 213 "Поточні біологічні активи тваринництва, які оцінені за первісною вартістю" [20].

Облік руху матеріальних цінностей, які мають короткий строк служби (до одного року або тривалості нормального операційного циклу) ведеться на рахунку 22 "Малоцінні та швидкозношувані предмети". До складу малоцінних та швидкозношуваних предметів входять: робочі інструменти, інвентар для господарських потреб, спеціалізоване обладнання, а також елементи спецодягу та інші предмети.

Рахунок 23 "Виробництво" використовується для обліку витрат на виробництво продукції, виконання робіт чи надання послуг. Застосовується в промисловості, будівництві, сільському господарстві, сфері послуг, транспорту, зв'язку, науці, громадському харчуванні тощо. По дебету рахунку 23 "Виробництво" відображаються витрати, що безпосередньо пов'язані з

виробничим процесом. До них належать прямі матеріальні витрати, оплата праці, інші прямі витрати, а також частка розподілених загальновиробничих витрат і втрати від браку, які виникли з технічних причин. Кредит цього рахунку відображає виробничу собівартість виготовленої продукції, собівартість виконаних робіт і наданих послуг (що відображається на рахунку 90), а також витрати на продукцію, виготовлену допоміжними виробничими підрозділами підприємства — зокрема на інструменти, енергію, ремонтні чи транспортні послуги.

На рахунку 24 "Брак у виробництві" обліковується інформація про втрати, пов'язані з браком продукції. До браку відноситься продукція, що не відповідає встановленим стандартам і не може бути використана без додаткової обробки.

Рахунок 25 "Напівфабрикати" Призначено для обліку напівфабрикатів виготовлених на підприємстві. Облік на цьому рахунку організовується у тих випадках, коли напівфабрикати не лише використовуються у подальшому виробничому процесі, але й реалізуються на сторону. Під напівфабрикатами розуміється продукція, яка не завершила весь передбачений технологічним процесом цикл обробки і потребує додаткових виробничих операцій або комплектації.

Рахунок 26 "Готова продукція" відображає продукцію, що завершила виробничий процес, відповідає технічним стандартам і готова до реалізації або використання.

На рахунку 27 "Продукція сільськогосподарського виробництва" відображається продукція, отримана з власних підрозділів підприємства — рослинництва, тваринництва та промисловості. Вона може бути призначена для реалізації, внутрішнього та невиробничого використання.

Рахунок 28 "Товари" призначений для обліку товарно-матеріальних цінностей, що надходять на підприємство з метою подальшого продажу. Його основними користувачами є підприємства, що займаються торгівлею, заготівлею, збутом, а також заклади громадського харчування. На виробничих підприємствах цей рахунок використовується для обліку продукції, матеріалів

або виробів, спеціально придбаних з наміром реалізації. Також рахунок застосовується у випадках, коли придбані для комплектації матеріали не включаються до собівартості готової продукції, а оплачуються покупцем окремо.

До окремих рахунків синтетичного обліку та їх субрахунків можуть відкриватися аналітичні рахунки, які дають змогу відстежувати загальний обсяг облікових показників, а також деталізувати їх за окремими категоріями. Кожне підприємство самостійно визначає кількість аналітичних рахунків, виходячи з управлінських потреб.

Аналітичний облік запасів здійснюється за місцями їх зберігання, відповідальними особами та видами матеріальних цінностей. Облік ведеться як у вартісному, так і в натуральному вираженні, з обов'язковим зазначенням кількісних показників (маси, об'єму тощо), що забезпечує точний контроль за рухом та залишками запасів. Для цього використовуються картки складського обліку, які розподіляються в картотеці за технічними категоріями виробничих запасів згідно з номенклатурно-цінніковою класифікацією. Кожна група запасів ділиться за видами, марками, сортами, типами, розмірами. Для кожної позиції (найменування, сорт, розмір) встановлюється коротке числове позначення — номенклатурний номер, який вноситься до номенклатури-цінника разом з одиницею виміру та встановленою обліковою вартістю.

Синтетичний облік на ТОВ "ХімСпецСинтез" побудований на основі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій, затвердженого наказом Міністерства фінансів України. На підприємстві розроблено та затверджено робочий план рахунків, який адаптований під специфіку хімічної промисловості та особливості бізнес-процесів компанії.

Ключові особливості організації синтетичного обліку ТОВ "ХімСпецСинтез":

1. Облік виробничих запасів здійснюється на рахунку 20 "Виробничі запаси" з деталізацією на субрахунки за видами сировини та матеріалів. Оцінка

вибуття запасів проводиться за методом середньозваженої собівартості, що дозволяє нівелювати вплив коливань цін на сировину та матеріали.

2. Облік виробництва організовано на рахунку 23 "Виробництво" з виділенням окремих субрахунків для кожного технологічного цеху. Підприємство застосовує попередільний метод обліку витрат, що відповідає технологічним особливостям хімічного виробництва з багатоступеневим процесом перетворення сировини.

3. Облік готової продукції ведеться на рахунку 26 "Готова продукція" за фактичною виробничою собівартістю. Впроваджено щомісячну процедуру калькулювання собівартості з розподілом загальновиробничих витрат пропорційно до прямих витрат на оплату праці виробничого персоналу.

4. Облік доходів і витрат проводиться з використанням рахунків класу 7 "Доходи і результати діяльності" та класу 9 "Витрати діяльності". Підприємство застосовує метод нарахування для визнання доходів та витрат, що забезпечує відповідність фінансових результатів звітного періоду.

Система аналітичного обліку ТОВ "ХімСпецСинтез" розроблена з урахуванням специфіки хімічного виробництва та забезпечує деталізацію синтетичних рахунків за різними класифікаційними ознаками.

Підприємство активно використовує багаторівневу систему аналітичних рахунків для формування управлінської звітності та контролю за діяльністю структурних підрозділів.

ТОВ "ХімСпецСинтез" використовує методику ABC-аналізу для визначення найбільш прибуткових продуктових груп та сегментів ринку.

На підприємстві впроваджено комплексний підхід до організації обліку, який забезпечує повну інтеграцію синтетичного та аналітичного обліку. Ця інтеграція реалізована через систему кодування рахунків, що включає:

- Код синтетичного рахунку (2 знаки)
- Код субрахунку (1-2 знаки)
- Код аналітичного рахунку першого рівня (2-3 знаки)
- Код аналітичного рахунку другого рівня (3-4 знаки)

- Код аналітичного рахунку третього рівня (за необхідності)

Наприклад, код 20.1.312.0054 означає:

- 20 - синтетичний рахунок "Виробничі запаси"
- 1 - субрахунок "Сировина і матеріали"
- 312 - аналітичний рахунок першого рівня "Органічні розчинники"
- 0054 - аналітичний рахунок другого рівня "Толуол технічний"

Така система кодування забезпечує формування як зведеної інформації на рівні синтетичних рахунків, так і деталізованих даних на рівні аналітичних рахунків, що дозволяє задовольнити потреби різних користувачів інформації.

2.3. Способи оптимізації обліку запасів

Ефективне функціонування виробничо-господарської системи підприємства неможливе без забезпечення безперервного виробничого процесу, ключовою умовою якого є наявність достатнього обсягу виробничих запасів та їх раціональне використання. Незважаючи на вагомість цього аспекту, низка проблем, пов'язаних із організацією оперативного та аналітичного обліку запасів, досі залишається невирішеною. Особливої актуальності набуває питання впровадження сучасних автоматизованих систем обліку, які здатні забезпечити своєчасність, точність і прозорість облікової інформації.

Оптимізація управління виробничими запасами потребує розробки ефективної методології їх обліку, що включає: формування принципів оцінювання при вибутті; удосконалення аналітичних інструментів для оцінки рівня ефективності використання запасів; а також зміцнення інформаційної та контрольної складових бухгалтерського обліку, які відіграють ключову роль у процесі прийняття управлінських рішень. Реалізація вказаних напрямів сприятиме підвищенню рівня економічної обґрунтованості управлінських дій та забезпеченню стабільного розвитку виробництва.

У процесі організації обліку виробничих запасів на підприємствах виникає низка системних проблем, які істотно знижують ефективність прийнятих управлінських рішень. До найбільш критичних із них належать:

- некоректне визначення первісної вартості придбаних запасів, що ускладнює подальше відображення їх у бухгалтерському обліку;
- порушення методів оцінки запасів у випадках внесення їх до статутного капіталу, безоплатного надходження чи здійснення бартерних операцій, зокрема через неправильно визначену справедливую вартість;
- необґрунтований вибір методу оцінки виробничих запасів на дату складання балансу, що призводить до викривлення фінансової звітності;
- труднощі у правильному класифікуванні запасів за групами відповідно до їх функціонального призначення та характеру використання;
- використання нераціональних методів списання запасів, які не відповідають специфіці виробництва;
- неефективне управління складським господарством, що проявляється у порушенні умов зберігання, відсутності належної інвентаризації та контролю за залишками;
- недостатній рівень автоматизації обробки первинної документації, що знижує оперативність і точність ведення обліку;
- помилкове чи необґрунтоване визначення норм витрат матеріальних ресурсів на одиницю продукції;
- слабка система внутрішнього контролю та оперативного моніторингу формування, обігу і використання виробничих запасів, що унеможлиблює своєчасне прийняття управлінських рішень.

Для усунення окреслених вище організаційних, методичних і технічних недоліків у системі обліку виробничих запасів доцільним є формування інтегрованого підходу до їх облікового відображення, аналітичного супроводу та контролю. Комплекс основних напрямів удосконалення, спрямованих на оптимізацію обліково-аналітичного процесу в частині виробничих запасів, систематизовано та структуровано у вигляді схематичної моделі (рис. 2.3).

Під час організації обліку запасів на підприємстві особливе значення має налагоджена система складського обліку. В середині складських приміщень матеріали слід розміщувати упорядковано: спочатку по секціях, а далі – за

видами, сортами, розмірами, складаючи їх у штабелі, на стелажі та полиці таким чином, щоб забезпечити швидкий доступ для приймання, відпуску та інвентаризації. Важливо розуміти, що ефективна організація складського обліку є запорукою належного функціонування бухгалтерського обліку. Одним із ключових шляхів вдосконалення оперативного та складського обліку є оптимізація форм документів, спрощення документообігу та поліпшення системи оформлення, реєстрації й обробки облікових документів.

Рис. 2.3. Вдосконалення системи обліку виробничих запасів

Значного покращення в організації обліку виробничих запасів можна досягти шляхом удосконалення процесу документування, зокрема, шляхом ширшого застосування накопичувальних документів (лімітно-забірних карток, відомостей тощо) та використання карток складського обліку як витратного документа на відпущені матеріали (в межах бездокументальної системи оформлення витрат) [21].

Важливим аспектом є також спрощення облікових процесів шляхом

активного використання сучасних технічних засобів. Залучення обчислювальної техніки в роботі складських працівників і бухгалтерського персоналу сприяє зниженню трудомісткості однотипних операцій, пришвидшенню обробки первинної документації, автоматизованому формуванню звітів, підвищенню рівня деталізації аналітичного обліку запасів, а також дозволяє відмовитися від використання типографських бланків первинних документів і звітності.

Варто запровадити дієві форми попереднього та поточного контролю за дотриманням норм запасів і витрат матеріальних ресурсів, а також приділяти більше уваги підвищенню достовірності оперативного обліку руху напівфабрикатів, комплектуючих виробів, деталей і вузлів у виробничому процесі [21].

Необхідно вдосконалювати облікову роботу, визначити чіткі строки подання документації, а також розробити єдину уніфіковану форму, яка міститиме всю необхідну інформацію й дозволить уникнути дублювань. До такої форми варто включити всі об'єкти основного й допоміжного виробництва із зазначенням відповідних кодів, а також передбачити графу «напрямок» (основні вироби, запасні частини, разові замовлення, ремонтні роботи). Доцільно також збільшити кількість рядків у лімітно-забірній картці, що дасть можливість одночасно здійснювати відпуск двох або навіть трьох видів виробничих запасів (номенклатурних позицій). Удосконалена форма картки буде значно зручнішою для підприємства, сприятиме скороченню обсягу документації й підвищенню ефективності роботи бухгалтерського відділу, що загалом покращить результативність діяльності [22].

Шляхами підвищення ефективності обліку виробничих запасів є: своєчасне та детальне проведення інвентаризації, удосконалення документообігу на підприємстві, зокрема карток складського обліку, а також, будівництво достатньої кількості складських приміщень, обладнаних ваговими та вимірювальними приладами, мірною тарою та іншими необхідними засобами.

Запровадження ретельного аналізу та контролю за обігом, надходженням,

вибуттям та ефективністю використання запасів є важливою складовою обліку запасів на підприємстві. Так, рекомендованими підходами є використання ABC-аналізу, XYZ-аналіз, формули Уілсона «Модель економічно обґрунтованого замовлення» (англ. Economic Order Quantity, EOQ).

Проаналізувавши фінансовий стан ТОВ “ХімСпецСинтез”, для забезпечення достовірності облікових даних, ми рекомендуємо запровадити систему внутрішнього контролю, яка включає:

1. Регулярну інвентаризацію активів та зобов'язань
2. Процедури звірки взаєморозрахунків з контрагентами
3. Контроль дотримання лімітів витрат
4. Моніторинг відхилень фактичних показників від планових
5. Перевірку правильності оформлення первинних документів
6. Валідацію розрахунків собівартості продукції

Щоквартально проводити аналіз ефективності використання ресурсів на основі даних аналітичного обліку, результати якого використовуються для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації виробничих процесів та підвищення рентабельності підприємства.

Важливим є постійне вдосконалення системи бухгалтерського обліку, впровадження інноваційних технологій і методик. Серед можливих інновацій є:

1. Впровадження технології штрих-кодування для автоматизації обліку руху матеріальних цінностей
2. Використання електронного документообігу для оптимізації процесу підготовки та обробки первинних документів
3. Застосування предиктивної аналітики для прогнозування грошових потоків та оптимізації управління оборотними активами
4. Розробка системи ключових показників ефективності (KPI) для оцінки якості ведення обліку та роботи бухгалтерської служби
5. Інтеграція облікової системи з модулем бюджетування для забезпечення ефективного контролю виконання бюджетів

Таким чином, система бухгалтерського обліку ТОВ "ХімСпецСинтез"

забезпечить формування достовірної та релевантної інформації для прийняття управлінських рішень, контролю за діяльністю підприємства та виконання вимог законодавства щодо ведення обліку та складання звітності.

У другому розділі роботи було проаналізовано організацію та методику бухгалтерського обліку запасів на підприємстві ТОВ «ХімСпецСинтез». Розглянуто порядок ведення первинного, аналітичного та синтетичного обліку, а також особливості документального оформлення операцій із запасами відповідно до вимог чинного законодавства та внутрішньої облікової політики підприємства. Встановлено, що підприємство дотримується нормативних положень, проте обліковий процес потребує подальшого вдосконалення з метою підвищення точності, оперативності та ефективності обробки облікової інформації.

Проаналізовано наявні проблеми в організації обліку, зокрема у сфері автоматизації та контролю за рухом запасів. Запропоновано напрями оптимізації, які передбачають впровадження сучасного програмного забезпечення, що дозволяє зменшити трудомісткість облікових процедур, підвищити їх ефективність та забезпечити своєчасне отримання інформації для прийняття управлінських рішень.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Мета, завдання та організація аналізу запасів на підприємстві

Виробничі запаси є одним із ключових компонентів, що забезпечують ефективне функціонування виробничо-господарських процесів підприємства. Вони представляють собою ресурси, які з економічної точки зору належать до предметів праці. Основна їх характеристика полягає в тому, що запаси використовуються протягом одного виробничого циклу і повністю включають свою вартість до собівартості виготовленої продукції.

У процесі використання виробничих запасів вони трансформуються в матеріальні витрати, що робить надзвичайно важливим їх раціональне споживання. Економія палива, сировини, матеріалів та енергії безпосередньо впливає на зменшення витрат на виробництво. Матеріальні витрати, які складають приблизно 70% від загальних виробничих витрат, свідчать про високу залежність продукції від ресурсів. Тому зниження матеріаломісткості є стратегічним напрямом оптимізації виробництва, адже ефективне використання всіх видів запасів сприяє збільшенню обсягів випуску та зниженню собівартості продукції.

Метою аналізу виробничих запасів на підприємстві є забезпечення раціонального виконання виробничої програми шляхом мінімізації витрат на матеріальні ресурси, оптимізації обсягів запасів, зниження вартості закупівель та покращення якісних характеристик ресурсів.

Для проведення ефективного аналітичного дослідження необхідно враховувати низку організаційних заходів, що відповідають можливостям конкретного підприємства, орієнтовані на досягнення бажаного результату та враховують галузеві особливості. Саме ці чинники визначають вибір відповідної методики аналізу. Згідно з дослідженнями Т. А. Довгої, аналітичний процес можна представити як «послідовність взаємопов'язаних і однорідних за змістом операцій, що дозволяють систематизувати та вдосконалити методику аналізу, зменшити її трудомісткість і підвищити ефективність отриманих

результатів».

Т. А. Довга зазначає, що “основними завданнями економічного аналізу забезпеченості й використання виробничих запасів підприємства є такі: оцінка реальності планів матеріально-технічного постачання, ступеню виконання їх, впливу на обсяг виробництва продукції, її собівартість та інші показники господарської діяльності; оцінка забезпечення підприємства окремими видами виробничих запасів; оцінка рівня інтенсивності та ефективності використання матеріальних ресурсів; визначення характеру складських запасів, оцінка руху та структури споживання матеріальних ресурсів; систематизація факторів, які зумовили відхилення фактичних показників використання виробничих запасів від планових (прогнозованих); моделювання взаємозв’язків між обсягами випуску продукції та матеріаломісткістю, матеріаловіддачею, іншими факторними показниками; виявлення внутрішньовиробничих резервів економії виробничих запасів та оцінка їх впливу на обсяг діяльності” [23].

Ми вважаємо, що для оцінки рівня забезпеченості підприємства виробничими запасами слід:

- проаналізувати порядок укладення договорів на постачання матеріально-технічних ресурсів і перевірити обґрунтованість їх умов;
- з’ясувати види виробничих запасів і простежити динаміку їхньої структури;
- здійснити оцінку доцільності встановлених норм запасів та реальної потреби підприємства в ресурсах;
- визначити потенціал для скорочення обсягів виробничих запасів та зниження потреби в матеріалах;
- сформулювати конкретні заходи для усунення надлишкових і наднормативних запасів.

Науковці, зокрема Тринька Л.Я. і Липчанська О.В., вважають, що основними напрямками аналізу виробничих запасів є: аналіз забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами, аналіз використання виробничих запасів та аналіз впливу матеріальних ресурсів на виробничі результати

підприємства (рис. 3.2.) [23].

Варто зазначити, що існує неоднозначність думок, щодо кількості та деталізації етапів економічного аналізу. Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбаток М.І., Чумаченко М.Г. виділяють також три етапи аналізу запасів: аналіз обґрунтованості та ефективності формування портфеля договорів на поставку матеріальних ресурсів; аналіз ефективного використання матеріальних ресурсів; аналіз можливостей мобілізації виявлених резервів підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів [23].

Рис. 3.1. Основні підходи до аналізу виробничих запасів висвітлені у працях
Триньки Л.Я. та Липчанської О.В.
Джерело [24]

Є.В. Мних запропонував альтернативну концепцію економічного аналізу забезпечення підприємства матеріальними ресурсами та оцінки ефективності їх використання. В основі підходу лежить вивчення ролі та значення економічного аналізу в управлінні виробничими системами в умовах функціонування товарно-сировинного ринку. Автор акцентує увагу на визначенні цілей і

напрямів комплексного аналізу, особливостях застосування матеріалів дослідження, а також на оцінці взаємозв'язків зовнішнього й внутрішнього характеру в аналітичному процесі.

Згідно з його підходом, узагальнена модель економічного аналізу забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами та ефективності їх використання охоплює вісім складових:

- Аналіз нормативів регулювання ринку матеріальних ресурсів;
- Аналіз матеріального потоку;
- Аналіз матеріаломісткості продукції;
- Аналіз ринку матеріальних ресурсів;
- Аналіз індикативного плану;
- Аналіз матеріальних витрат на виробництво;
- Загальний аналіз обсягу і структури матеріальних ресурсів підприємства;
- Аналіз виробничо-фінансових результатів, які досягаються за рахунок раціонального використання матеріальних ресурсів [25].

Таким чином, можна констатувати, що кількість етапів економічного аналізу забезпечення підприємства матеріальними ресурсами та оцінки ефективності їх використання може змінюватися в діапазоні від трьох до восьми. Це пов'язано з тим, що характер господарської діяльності підприємства, а також специфіка досліджуваного об'єкта аналітики суттєво впливають на формування структури аналізу. У результаті цього виникають відмінності у виділенні окремих складових процесу оцінки стану матеріальних оборотних активів.

Слід наголосити, що в умовах розвитку ринкових відносин, зростання конкуренції, інфляційних процесів та нестабільності зовнішнього середовища, на підприємствах виникає потреба у високоефективному управлінні. Його результативність значною мірою визначається рівнем інформаційного забезпечення, що формується в межах облікової системи. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень підприємству необхідна своєчасна й достовірна інформація, яка дозволяє знижувати витрати на виробництво й

реалізацію продукції, а також ефективно регулювати виробничі процеси. У зв'язку з цим значно зростає роль інформаційного забезпечення в системі управління, що зумовлює особливу увагу до бухгалтерської фінансової звітності — ключового джерела даних про фінансово-економічний стан підприємства та результати його діяльності за звітний період.

До основних заходів, спрямованих на ефективну організацію обліково-аналітичного забезпечення управління виробничими запасами, належать ті, що подані на рисунку 3.2. Їх впровадження дає змогу обґрунтовано формувати первісну вартість матеріальних ресурсів, коректно визначати їхню оцінку при передачі у виробництво, точніше розраховувати обсяги незавершеного виробництва, а також забезпечувати достовірне відображення залишків запасів у фінансовій звітності підприємства.

Рис. 3.2. Комплекс дій для ефективного ведення обліку та аналізу виробничих запасів

Для ефективного аналізу запасів на підприємстві доцільно застосовувати комплексний підхід, зокрема використання таких методик, як АВС-аналіз,

ЕОQ-аналіз (економічна кількість замовлення) та інші сучасні інструменти управління матеріальними ресурсами. Застосування цих методів дозволяє класифікувати запаси за рівнем їх важливості, оптимізувати обсяги замовлень та зменшити витрати на зберігання, що в цілому сприяє підвищенню ефективності логістичних процесів підприємства.

АВС-аналіз ґрунтується на емпіричному законі В. Парето, згідно з яким 20% зусиль дають 80% результату, а інші 80% зусиль – лише 20% результату (цей закон ще називають «правило 20/80») [26].

Метод АВС широко використовується для впорядкування окремих складових бізнес-процесів за ступенем їх впливу на загальну ефективність компанії. Цей підхід є універсальним інструментом оптимізації ресурсів і підходить для застосування в організаціях будь-якого типу та сфери діяльності. Основна ідея полягає в тому, що не всі напрямки однаково важливі: зосередження зусиль на ключових, найрезультативніших позиціях забезпечує значно вищу віддачу, тоді як намагання вдосконалити всі аспекти без винятку може виявитися нераціональним і надмірно витратним.

Найчастіше АВС-аналіз впроваджують для раціоналізації товарного асортименту (номенклатури) та управління запасами з метою максимізації обсягів реалізації продукції та зростання прибутковості. У даному контексті означає, що лише 20% позицій асортименту формують до 80% загального доходу компанії. Основна мета застосування АВС-методу — виявити найбільш прибуткові товари (або категорії товарів), які мають найбільший вплив на фінансові результати підприємства, та зосередити зусилля на їх ефективному управлінні. Завдяки нарощуванню виробництва або закупівлі популярних товарів можна точніше відповідати попиту споживачів і тим самим покращити фінансові показники. Така стратегія дозволяє не лише ефективно контролювати більшу частину грошових потоків, але й уникати нераціонального розподілу ресурсів на малозначущі позиції.

Американським економістом Робертом Уїлоном була розроблена методика розрахунку оптимальної партії поставки (англ. Economic Order

Quantity, EOQ), яка сьогодні відома також як модель EOQ або формула Уілсона. Цей підхід дає змогу досягти балансу між витратами на постачання та витратами на зберігання товарів. У процесі організації закупівель спостерігається протилежна динаміка цих витрат: зі збільшенням розміру партії знижується вартість однієї одиниці поставки, однак одночасно зростають витрати на її зберігання на складі. Метод EOQ дозволяє визначити такий обсяг постачання, за якого сумарні витрати підприємства будуть мінімальними, що робить його важливим інструментом логістичного планування.

В основі EOQ-моделі знаходиться функція сукупних витрат, яка відображає витрати на придбання, доставку і зберігання запасів [27].

$$TC = p * D + \frac{D*K}{Q} + \frac{H*Q}{2} \quad (1)$$

p – ціна покупки або собівартість виробництва одиниці запасів; D – річна потреба в запасах;

K – вартість організації замовлення (навантаження, розвантаження, упаковка, транспортні витрати);

Q – обсяг партії поставки.

H – вартість зберігання 1 одиниці запасів протягом року (вартість капіталу, складські витрати, страхівка і т.п.).

Для того щоб розрахувати розмір оптимальної партії поставки необхідно диференціювати функцію сукупних витрат щодо змінної Q і прирівняти до 0 [27].

$$0 = -\frac{D*K}{Q^2} + \frac{H}{2} \quad (2)$$

$$Q^2 = -\frac{2*D*K}{H} \quad (3)$$

Вирішивши отримане рівняння щодо змінної Q , ми отримаємо оптимальну партію поставки (EOQ) [27].

$$EOQ = \sqrt{\frac{2*D*K}{H}} \quad (4)$$

Іншими словами, оптимальний розмір партії поставки — це такий обсяг

замовлення, за якого загальні витрати підприємства, пов'язані з закупівлею, доставкою та зберіганням товарів, досягають свого мінімального значення. Саме в цій точці досягається найефективніший баланс між частотою постачань і рівнем складських запасів.

3.2. Аналіз стану, структури та динаміки запасів на підприємстві

Для забезпечення стабільної та ефективної діяльності підприємства надзвичайно важливо підтримувати виробничі запаси на оптимальному рівні. Це передбачає наявність чітко обґрунтованих розрахунків щодо необхідного обсягу ресурсів, налагоджену систему взаємодії з постачальниками, які своєчасно та якісно виконують умови договорів, а також правильне планування внутрішньогосподарського виробництва. У цьому контексті власна продукція підприємства, що використовується як виробничі запаси, повинна бути виготовлена в обсягах, які відповідають потребам виробничого циклу.

Аналіз динаміки, складу і структури запасів є важливим елементом управління матеріальними ресурсами підприємства. Для ТОВ "ХімСпецСинтез" як виробника спеціалізованих хімічних сполук промислового призначення оптимальне управління запасами має критичне значення, оскільки сировина і матеріали становлять значну частку у собівартості готової продукції, а деякі компоненти мають обмежений термін придатності.

На основі даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності ТОВ "ХімСпецСинтез" за 2022-2024 роки проведено комплексний аналіз динаміки, складу і структури запасів підприємства. Загальна динаміка запасів представлена в таблиці 3.2.

Проведений аналіз структури та динаміки матеріальних оборотних активів підприємства за досліджуваний період виявив істотні зміни, що мають безпосередній вплив на фінансові показники діяльності.

Таблиця 3.2.

Структурно-динамічний аналіз запасів

Матеріальні оборотні кошти	Залишки на поч. року		Залишки на кін. року		Зміни		
	абс. велич.	віднос. велич.	абс. велич.	віднос. велич.	в абс. велич.	у структурі	темپ росту
1	2	3	4	5	6	7	8
Сировина і матеріали	41963	10,77	49015	9,13	7052	-1,64	116,81
Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	34715	8,91	37352	6,96	2637	-1,96	107,60
Паливо	1436	0,37	1646	0,31	210	-0,06	114,62
Тара і тарні матеріали	50	0,01	0,00	0,00	-50	-0,01	0,00
Будівельні матеріали	450	0,12	17	0,00	-433	-0,11	3,78
Запасні частини	3526	0,91	4220	0,79	694	-0,12	119,68
Матеріали сільськогосподарського призначення	107	0,03	0	0,00	-107	-0,03	0,00
Поточні біологічні активи	31	0,01	71	0,01	40	0,01	229,03
Малоцінні та швидкозношувані предмети	3461	0,89	4373	0,81	912	-0,07	126,35
Незавершене виробництво	64936	16,67	180776	33,66	115840	16,99	278,39
Готова продукція	237722	61,02	258965	48,22	21243	-12,80	108,94
Товари	1182	0,30	581	0,11	-601	-0,20	49,15
РАЗОМ	389579	100	537016	100	147437	0	137,85

Загальна вартість запасів зросла з 389 579 до 537 016 тис. грн, що становить приріст у 147 437 тис. грн або 37,85%. Проте за цим зростанням приховуються структурні зміни, які негативно відображаються на кінцевих фінансових результатах.

Найсуттєвішою та найбільш проблемною тенденцією є значне збільшення обсягів незавершеного виробництва, яке зросло на 115 840 тис. грн або на 178,39%. Частка незавершеного виробництва в структурі оборотних коштів збільшилась з 16,67% до 33,66%, тобто на 16,99 відсоткових пунктів. Водночас, хоча готова продукція і збільшилась в абсолютному вираженні на 21 243 тис. грн (8,94%), її частка в структурі оборотних коштів суттєво зменшилась – з 61,02% до 48,22%, тобто на 12,80 відсоткових пунктів.

Такий дисбаланс між темпами зростання незавершеного виробництва та готової продукції свідчить про порушення нормального виробничого циклу підприємства та має прямий негативний вплив на його прибутковість. Зокрема, збільшення частки незавершеного виробництва призводить до заморожування значних фінансових ресурсів у виробничому процесі. Кошти, інвестовані в незавершене виробництво, не приносять доходу до моменту завершення виробничого циклу та реалізації готової продукції. Це спричиняє зниження оборотності капіталу, що є ключовим фактором зменшення рентабельності активів та, як наслідок, зниження прибутку підприємства.

Сповільнення процесу перетворення незавершеного виробництва в готову продукцію також призводить до відтермінування надходження грошових коштів від реалізації, що погіршує ліквідність підприємства та збільшує потребу в додатковому фінансуванні поточної діяльності. Крім того, тривале перебування продукції в стадії незавершеного виробництва може призводити до додаткових витрат на зберігання, можливого старіння продукції та підвищення ризику невідповідності кінцевого продукту вимогам ринку на момент завершення виробництва.

Варто зазначити, що за досліджуваний період також відбулись зміни в інших категоріях оборотних коштів. Зокрема, спостерігається збільшення сировини і матеріалів на 7 052 тис. грн(16,81%), купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів на 2 637 тис. грн (7,60%), що може свідчити про накопичення запасів для забезпечення виробничого процесу. Водночас відбулось зменшення товарів на 601 тис. грн (50,85%), повне виведення з обігу тари і тарних матеріалів, значне зменшення будівельних матеріалів на 433 тис. грн (96,22%). Ці зміни також впливають на загальну ефективність використання оборотних коштів, проте їх вплив менш значний порівняно з ситуацією з незавершеним виробництвом та готовою продукцією.

Виявлена диспропорція між незавершеним виробництвом та готовою продукцією може бути спричинена різними факторами: технологічними проблемами у виробничому процесі, недостатньою потужністю на фінальних

етапах виробництва, змінами в асортименті продукції, що вимагають довшого виробничого циклу, або проблемами з постачанням комплектуючих для завершення виробництва. Незалежно від причин, така ситуація потребує негайного втручання управлінського персоналу для оптимізації виробничого процесу.

Для аналізу структури матеріальних запасів (ТМЦ) на підприємстві застосовується коефіцієнт накопичення, що розраховується за формулою (5):

$$K_n = \frac{ВЗ+ПБА+МШП+НВ}{ГП+Т} = \frac{p.800\div 860 \text{ ф.5} + p.870\text{ф.5} + p.880\text{ф.5} + 890\text{ф.5}}{p.900\text{ф.5} + 910\text{ф.5}} \quad (5)$$

Даний коефіцієнт характеризує рівень мобільності запасів, і за оптимального варіанта його значення має бути меншим 1. Це можливо тоді, коли продукція конкурентоспроможна і має попит. Якщо значення коефіцієнта вище від оптимального, це є свідченням нераціональної структури запасів, наявності непотрібних надлишкових виробничих запасів, невиправданого зростання незавершеного виробництва [28].

На підприємстві ТОВ “ХімСпецСинтез” на початок року коефіцієнт накопичення становив 0,63%, а на кінець року зріс до 1,07%, що підтверджує раніше виявлену тенденцію до накопичення неліквідних запасів відносно ліквідних. Особливо важливим є факт, що на кінець звітної періоду неліквідні запаси перевищують ліквідні на 17 924 тис. грн. Це свідчить про критичне порушення балансу в структурі оборотних коштів підприємства, що безпосередньо впливає на виробничий процес.

Для підвищення прибутковості підприємству рекомендується розробити комплекс заходів, спрямованих на прискорення оборотності оборотних коштів, зокрема шляхом оптимізації виробничого циклу, усунення вузьких місць у виробництві, покращення управління запасами та налагодження безперебійних поставок необхідних матеріалів і комплектуючих. Особливу увагу слід приділити нормуванню незавершеного виробництва та впровадженню сучасних методів управління виробничим процесом, що дозволять мінімізувати обсяги незавершеного виробництва без порушення ритмічності виробництва.

Таким чином, виявлена тенденція до збільшення частки незавершеного виробництва при одночасному зменшенні частки готової продукції в структурі оборотних коштів має негативний вплив на фінансові результати підприємства через зниження оборотності капіталу, відтермінування доходів від реалізації та збільшення операційних витрат. Усунення цієї диспропорції має стати пріоритетним завданням підприємства для забезпечення стабільного зростання прибутку в майбутніх періодах.

3.3. Аналіз ефективності використання запасів підприємства

У процесі оцінки ефективності використання запасів підприємства важливим є аналіз таких показників, як коефіцієнт оборотності запасів та тривалість одного обороту запасів.

Коефіцієнт оборотності запасів характеризує частоту оновлення запасів на підприємстві, тобто скільки разів за звітний період їхня вартість була включена до собівартості виготовленої продукції. Його обчислення здійснюється за відповідною формулою (6). З точки зору ефективного управління запасами, позитивною динамікою вважається зростання цього показника, що свідчить про швидке оновлення ресурсів і зниження обсягів "заморожених" коштів.

$$K_{\text{об.з.}} = \frac{\text{собівартість реалізованої продукції}}{\text{середньорічна вартість запасів}} \quad (6)$$

Показник тривалості обороту запасів відображає середній період, необхідний для повного циклу трансформації запасів у готову продукцію, що реалізується. Його обчислення здійснюється згідно з формулою (7). З позиції ефективного управління виробничими ресурсами, зниження цього показника є позитивним, адже воно свідчить про пришвидшення оборотності запасів та зменшення часу "замороження" коштів у товарно-матеріальних цінностях.

$$T_{\text{об.з.}} = \frac{\text{Кількість днів в періоді}}{K_{\text{об.з.}}} \quad (7)$$

На ТОВ "ХімСпецСинтез" у 2023 році коефіцієнт оборотності запасів склав 0,26, а в 2024 році — 0,28, що свідчить про незначне покращення швидкості обігу запасів. Коефіцієнт 0,26–0,28 означає, що запаси повністю

оновлюються лише раз на 3,5–3,8 року. Це вкрай повільна оборотність. Нормальним рівнем для промислових підприємств вважається 4–8 разів на рік.

Водночас тривалість одного обороту залишалась на критично високому рівні — 1382,93 дня у 2023 році та 1299,07 дня у 2024 році. Це вказує на надмірне накопичення запасів, неефективну систему управління ними, а також зниження обсягів виробництва і збуту.

Основними показниками ефективності використання матеріальних ресурсів є матеріаловіддача, матеріаломісткість та прибуток на 1 гривню матеріальних витрат.

Таблиця 3.3.

Динаміка матеріаломісткості і матеріаловіддачі на ТОВ “ХімСпецСинтез” у 2023-2024 рр.

Показники	2023 р.	2024 р.	Відхилення	
			абсолютне, тис. грн	відносне, %
1	2	3	4	5
Обсяг виробництва (тис. грн)	144260	151416	+7156	+4,96%
Матеріальні витрати (тис. грн)	133544	142591	+9047	+6,77%
Матеріаловіддача	1,08	1,06	-0,02	-1,85%
Матеріаломісткість	0,92	0,94	+0,02	+2,17%

Показник матеріаловіддачі знизився з 1,08 до 1,06, тобто на 0,02 одиниці або 1,85%. Це свідчить про зменшення ефективності використання матеріальних ресурсів: кожна гривня витрат у 2024 році приносила менше продукції, ніж у попередньому році. Зниження цього показника вказує на погіршення продуктивності матеріальних витрат. Матеріаломісткість зросла з 0,92 до 0,94, тобто на 0,02 одиниці або 2,17%, що також вказує на збільшення витрат матеріалів на одиницю продукції. Така динаміка є небажаною, адже знижує економічну ефективність виробництва.

Один із найважливіших показників — прибуток на 1 грн матеріальних витрат, який визначається шляхом ділення операційного прибутку на матеріальні витрати за період. На ТОВ «ХімСпецСинтез» прибуток на 1 грн матеріальних витрат зазнав суттєвого зниження: з 1,29 грн у 2023 році до 0,54 грн у 2024 році. Таке зниження показника свідчить про зменшення прибутку на підприємстві, що пов'язано з нераціональним управлінням запасів, а саме збільшенням незавершеного виробництва.

У третьому розділі було розглянуто організацію та методику аналізу запасів на підприємстві ТОВ «ХімСпецСинтез». Основну увагу приділено структурі запасів, їх динаміці, а також ефективності використання. Проведений аналіз показав, що значну частку запасів становить готова продукція та незавершене виробництво, причому обсяг останнього значно зріс у 2024 році, що свідчить про уповільнення виробничого циклу та неефективне використання ресурсів. Виявлено зниження коефіцієнтів оборотності запасів і матеріаловіддачі, що свідчить про нераціональне управління матеріальними ресурсами та заморожування оборотних активів.

За підсумками аналізу рекомендовано вдосконалити систему управління запасами шляхом оптимізації їх структури, зменшення обсягів незавершеного виробництва, впровадження сучасних інформаційних систем обліку та аналізу

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі комплексно досліджено і розкрито теоретичні, нормативні та практичні аспекти бухгалтерського обліку й аналізу запасів промислового підприємства на прикладі ТОВ «ХімСпецСинтез». Запаси, як одна з ключових складових оборотних активів, мають істотний вплив на фінансову стабільність, рентабельність та ефективність діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, особливо в умовах нестабільності навколишнього середовища та зростаючої конкуренції.

За результатами дослідження першого розділу, в якому було розглянуто теоретичні основи, а також надано характеристику діяльності підприємства, розкрито економічну сутність та класифікацію запасів як об'єкта бухгалтерського обліку. Встановлено, що запаси мають складну структуру, яка включає виробничі запаси (сировину і матеріали, паливо, тару, будівельні матеріали тощо), поточні біологічні активи, малоцінні та швидкозношувані предмети, незавершене виробництво, брак, напівфабрикати, готову продукцію і товари. Запаси займають значну питому вагу в складі оборотних активів підприємства, і мають важливе значення для забезпечення безперервності виробництва та реалізації.

Проведено загальний аналіз фінансового стану ТОВ «ХімСпецСинтез», який засвідчив зростання активів підприємства, зокрема оборотних, що вказує на розширення обсягів виробництва, але також виявлено зниження рентабельності та чистого прибутку, що потребує прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання ресурсів. Загалом, отримані результати дозволяють сформувати міцну аналітичну базу для подальших досліджень в організації обліку та аналізу запасів підприємства.

У другому розділі розглянуто організацію і методику бухгалтерського обліку запасів на підприємстві. Розглянуто порядок ведення первинного, аналітичного та синтетичного обліку, а також особливості документального оформлення операцій із запасами. Встановлено, що облік запасів на підприємстві організовується відповідно до чинного законодавства,

використовуючи типовий План рахунків, згідно якого запаси відображаються на рахунках другого класу. Описано процес документування та методи оцінки запасів (ідентифікованої, середньозваженої собівартість, ФІФО, нормативних затрат, ціни продаж). Проаналізовано наявні проблеми в організації обліку, зокрема у сфері автоматизації та контролю за рухом запасів. Запропоновано напрями оптимізації, які передбачають впровадження сучасного програмного забезпечення, що дозволяє зменшити трудомісткість облікових процесів, підвищити їх ефективність та забезпечити своєчасне отримання інформації для прийняття управлінських рішень.

Визначено, що ТОВ “ХімСпецСинтез” дотримується стандартів бухгалтерського обліку, проте обліковий процес потребує подальшого вдосконалення з метою підвищення точності, оперативності та ефективності обробки облікової інформації. Для цього нами рекомендовано регулярно проводити аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів та дотримуватись чітких вимог, щодо внутрішнього контролю руху запасів.

У третьому розділі детально описано мету і завдання проведення аналізу запасів на підприємстві. Також, нами було проведено аналіз запасів на ТОВ “ХімСпецСинтез”. Основну увагу приділено структурі запасів, їх динаміці, а також ефективності використання. Проведений аналіз показав, що значну частку запасів становить готова продукція та незавершене виробництво, причому обсяг останнього значно зріс у 2024 році, що свідчить про уповільнення виробничого циклу та неефективне використання ресурсів. Виявлено зниження коефіцієнтів оборотності запасів і матеріаловіддачі, що свідчить про нераціональне управління матеріальними ресурсами та заморожування оборотних активів. Також розглянуто коефіцієнти ліквідності, які підтвердили проблеми з ефективністю реалізації запасів. За підсумками аналізу рекомендовано вдосконалити систему управління запасами шляхом оптимізації їх структури, зменшення обсягів незавершеного виробництва, впровадження сучасних інформаційних систем обліку та аналізу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Живко З.Б. Словник сучасних економічних термінів. Львів : Край, 2007. 384 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. Житомир : ЖІТІ, 2010. 618 с.
3. Дмитренко А.В. Економічна сутність поняття виробничі запаси / А.В. Дмитренко, І.В. Балабась // Економіка і регіон. — 2016. — № 2 (57). 152 с.
4. Гадзевич О.І. Обліково аналітичне забезпечення виробничих запасів на сільськогосподарських підприємствах / О.І. Гадзевич, Т.А. Шпатикувська // Економіка і суспільство. — 2016. — С. 344—388.
5. Іванієнко В.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Харків : ІД «ІНЖЕК», 2003. 176 с.
6. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: підручник для студ. вищ. навч. закл. економ. спец. 5-те вид., доп. і переробл. —К.: А.С.К., 2000. 784 с.
7. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: навчальний посібник 3-е видан., перероб. і доповн. К.: КНЕУ, 2018, 578 с.
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №246 від 20.10.1999 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.
9. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів. 8-ме вид., доп. і перероб. -Житомир: ПП "Рута", 2009. - 912 с.
10. Обороти активів підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
11. Степаненко О.І. Виробничі запаси: їх економічна природа та роль в господарській діяльності підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. № 47. URL:

http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/47_2023ua/21.pdf

12. Коблянська І.О., Сіренко А.А., Коблянська Г.Ю. Методика і організація обліку та внутрішнього контролю запасів підприємства в системі управління активами. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2018. № 7. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3312/1/sirenko.pdf>

13. Бондаренко О.М., Тітаренко А.Д. Економічна сутність та класифікація запасів: обліковий та управлінський аспекти. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід. 2020. №2. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/12.pdf

14. Колісник О.П., Мазурок О. Р. Теоретико-методичні аспекти управління запасами. Український економічний часопис. 2023. № 3. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/319/303>

15. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

16. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси»(МСБО 2) від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text

17. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів від 10.01.2007 №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07#Text>

18. Левченко З.М. Організація бухгалтерського обліку виробничих запасів аграрного підприємства. Економіка і суспільство. 2016. № 3. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/88.pdf

19. Степаненко О.І. Обліковий аспект побудови класифікації виробничих запасів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 30. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-30-32>

20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 893/4186 від 21 грудня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

21. Одношевна О.О. Практичні аспекти та шляхи вдосконалення обліку виробничих запасів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. №6, ч.2. URL:http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/38.pdf
22. Тарасова Г.О., Гулевич С.В. Організація обліку виробничих запасів підприємства та шляхи його удосконалення. Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство. 2018. №15. URL:https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/138.pdf
23. Довга Т.А. Роль та місце аналізу виробничих запасів в системі управління ресурсним потенціалом підприємства. Молодий вчений. 2015. №5(20). URL:[file:///C:/Users/USER/Downloads/molv_2015_5\(1\)_32%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/molv_2015_5(1)_32%20(2).pdf)
24. Тринька Л. Я., Липчанський (Іванчук) О. В. Економічний аналіз: навчально-методичний посібник. – К.: Алерта, 2013. – 568 с
25. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 514 с.
26. Мазур О.Є. Багатовимірний ABC-аналіз асортименту. ECONOMICS: time realities. 2019. №4(44). URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2019/No4/80.pdf>
27. О. Г. Бровкова, Є.Д. Найда, Н.О. Дишкант. Модель EOQ в управлінні запасами підприємств. Науково-практична конференція «Економічна кібернетика: теорія, практика та напрямки розвитку». 2017. URL: https://economics.net.ua/files/science/ek_kiber/2017/28.pdf
28. І. М. Парасій-Вергуненко. Аналіз господарської діяльності: підручник для студентів-бакалаврів спеціальності «Облік і аудит». КНЕУ, 2016, с. 183.

ДОДАТКИ

Порівняльний аналітичний баланс

Статті	На початок звітної періоду		На кінець звітної періоду		Зміни		
	абсол. велич.	відн. велич.	абсол. велич.	відн. велич.	в абсолют. величин ах	у струк- турі	темпл росту, %
Актив							
I. Імобілізовані активи (I A), в тому числі	A ₀	A ₀ /B ₀ * 100	A ₁	A ₁ /B ₁ *10 0			A ₁ /A ₀ * 100
I. Необоротні активи							
Нематеріальні активи	3141	0,40	2996	0,33	-145	-0,0731	95,383 6
Незавершені капітальні інвестиції	6978	0,89	8211	0,90	1233	0,0085 7	117,67
Основні засоби	168576	21,61	184858	20,33	16282	-1,2781	109,65 9
Довгострокова дебіторська заборгованість	0	0,00	3515	0,39			
інші фінансові інвестиції	1501	0,19	1501	0,17	0	-0,0273	100
Усього за розділом I	180196	23,10	201081	22,11	20885	-0,9835	111,59
II Оборотні активи							
Запаси	389548	49,93	536945	59,04	147397	9,1174 5	137,83 8
Поточні біологічні активи	31	0,00	71	0,01	40	0,0038 3	229,03 2
Векселі одержані	3778	0,48	348	0,04	-3430	-0,4459	9,2112 2
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	48816	6,26	27336	3,01	-21480	-3,2506	55,998
Дебіторська заборгованість за розрахунками:							

за виданими авансами	35117	4,50	14716	1,62	-20401	-2,8826	41,905 6
з бюджетом	1098	0,14	8856	0,97	7758	0,8331 1	806,55 7
Інша поточна дебіторська заборгованість	102541	13,14	99651	10,96	-2890	-2,1843	97,181 6
Гроші та їх еквіваленти	18958	2,43	17218	1,89	-1740	-0,5364	90,821 8
Витрати майбутніх періодів	74	0,01	86	0,01	12	-3E-05	116,21 6
Інші оборотні активи	80	0,01	3085	0,34	3005	0,3289 8	3856,2 5
Усього за розділом II	600041	76,90	708312	77,89	108271	0,9834 7	118,04 4
Баланс	780237	100,00	909393	100,00	129156	0	116,55 3
Пасив							
I. Власний капітал							
Зареєстрований капітал	161987	20,76	175334	19,28	13347	-1,4809	108,24
Додатковий капітал	186449	23,90	186449	20,50	0	-3,3939	100
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	248853	31,89	286098	31,46	37245	-0,4342	114,96 7
Усього за розділом I	597289	76,55	647881	71,24	50592	-5,309	108,47
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		0,00		0,00			
Відстрочені податкові зобов'язання	104	0,01	3802	0,42	3698	0,4047 5	3655,7 7
Інші довгострокові зобов'язання	0	0,00	20514	2,26	20514	2,2557 9	100
Цільове фінансування	29	0,00	0	0,00	-29	-0,0037	0
Усього за розділом II	133	0,02	24316	2,67	24183	2,6568 3	18282, 7
III. Поточні зобов'язання і забезпечення		0,00		0,00			

Короткострокові кредити банків	45227	5,80	70796	7,78	25569	1,9884	156,53 5
Векселі видані	21338	2,73	1567	0,17	-19771	-2,5625	7,3437 1
Поточна кредиторська заборгованість за:		0,00		0,00			
товари, роботи, послуги	12656	1,62	18949	2,08	6293	0,4616 3	149,72 3
розрахунками з бюджетом	10581	1,36	1983	0,22	-8598	-1,1381	18,741 1
розрахунками зі страхування	2079	0,27	2787	0,31	708	0,0400 1	134,05 5
розрахунками з оплати праці	3365	0,43	5093	0,56	1728	0,1287 6	151,35 2
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	50470	6,47	115592	12,71	65122	6,2423 5	229,03 1
Доходи майбутніх періодів	1835	0,24	1835	0,20	0	-0,0334	100
Інші поточні зобов'язання	35264	4,52	18594	2,04	-16670	-2,475	52,728
Усього за розділом III	182815	23,43	237196	26,08	54381	2,6521 9	129,74 6
Баланс	780237	100,00	909393	100,00	129156	0	116,55 3